

YDÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Yönetimi, Denetimi, Ekonomisi ve Planlaması Bilim Dalı
Doktora Programı

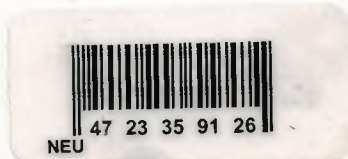

**AVRUPA BİRLİĞİ EŞİĞİNDEKİ BİR ÜLKE OLARAK
KKTC'DE EĞİTİM EKONOMİSİ**

Güliz Hüdaoğlu

**Eğitim Ekonomisi
Yrd. Doç. Dr. Erdal Güryay**

Lefkoşa, 2003

İÇİNDEKİLER

I. EĞİTİMİN ÖNEMİ.....	1
1.İktisadi Düşünceler Tarihi İçinde Eğitim.....	1
2.Devlete Düşen Görevler.....	7
3. Eğitimde Özelleşme.....	10
II. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EĞİTİM.....	13
1.Avrupa Birliği'nin Eğitim Politikaları.....	14
2.Avrupa Birliği'nde Özel Sektörün Eğitimdeki Rolü.....	18
2.1 Avusturya.....	19
2.2 Danimarka.....	19
2.3 Fransa.....	20
2.4 Finlandiya.....	21
2.5 İrlanda.....	21
2.6 İtalya.....	22
2.7 Almanya.....	22
2.8 Lüksemburg.....	23
2.9 Hollanda.....	23
2.10 Portekiz.....	24
2.11 İspanya.....	24
2.12 İsveç.....	24
2.13 Yunanistan.....	25
2.14 Belçika.....	25
2.15 İngiltere.....	25
3. Avrupa Birliği'nde Eğitime Ayrılan Bütçe Payları.....	26

III. KKTC'DE EĞİTİM.....	31
1.KKTC'de Eğitim Sisteminin Yapısı.....	31
1.1.Anayasa.....	32
1.2. 'Temel İlkeler'de Ekonomik yaklaşımlar.....	33
2.KKTC'de Özel Sektörün Eğitimdeki Rolü	37
3. KKTC'de Eğitime Ayrılan Bütçe Payları.....	39
SONUÇ.....	42

BÖLÜM I

EĞİTİMİN ÖNEMİ

İnsanlar yüzyıllarca, birikim ve deneyimlerini yeni nesillere aktararak kültürlerini oluşturmuş ve devam ettirmişlerdir. Eğitim, toplumların kültür birikiminin planlı bir biçimde yeni nesillere aktarılması ve kişilerin yaşamlarında istendik değişiklikler meydana getirilmesi sürecidir. Eğitimin toplumsal bir kurum olarak ortaya çıkış amacı, toplumun eğitim ihtiyacını karşılamaktır. Tüm toplumlarda eğitimin amaçladığı dört temel işlev vardır: Eğitimin önemini vurgulayan bu dört işlev toplumsal, siyasal, bireyi geliştirme ve ekonomik şeklinde sıralanabilir. Toplumsal işlev, bireyin toplumun etkin bir üyesi haline gelmesini hedefler. Siyasal işlevin amacı ise kişilere siyasal bilinç kazandırmak ve liderler yetiştirmektir. Bireyi geliştirme işlevi, toplumlarda bireylerin daha refah ve mutlu yaşamalarını sağlamak için kendilerini zihinsel, duygusal ve fiziksel yönleri ile geliştirmelerini sağlamaktır. Son işlev olan eğitimin ekonomik boyutu, üretici bireyler ve bilinçli tüketiciler yetiştirmeyi amaçlamaktır (Toprakçı, 2002). Toparlmlarda ekonomik gelişmeyi sağlama ve verimi arttırma açısından eğitimin önemi büyüktür. Bu çalışmada eğitimin önemini vurgulayan dört işlevden ekonomik işlev incelenecektir. Bu bölümde ekonomik işlev incelenirken sırasıyla iktisadi düşüncenin tarihsel süreçte gelişimi, eğitimde devletin rolü ve eğitimde özelleştirme konuları ele alınacaktır.

1. İktisadi Düşünce Tarihi İçinde Eğitim

Bugün, eğitimi daha iyi anlayabilmek ve eğitim yolu ile ekonomik verimlilik ve ilerlemeyi sağlayabilmek için alanın tarihsel gelişimi üzerinde durmakta yarar vardır. Eğitim, tarihin her döneminde bireylerin hayatta kalma, yaşamını sürdürme ve toplumsal konumunu yükseltme çabası için yapılan etkinliktir. Bu etkinliğin içeriği tarihsel süreç boyunca tarım toplumları, sanayi toplumları ve bilgi toplumlarında değişiklik göstermiştir. İlk dönemlerde amaç, kişilere yürüme ve konuşmadan başlayarak alet yapımı ve avlanma becerilerini kazandırmaktı. Günümüzde ise amaç, evrensel düşünebilen, yaratıcı bireyler yetiştirebilmektir. İnsanın var olduğu günden bu yana eğitim vardır, ancak eğitimin ekonomik boyutu 16. yüzyıldan itibaren

incelenmeye başlanmıştır. 16. yüzyıla kadar eğitim alanında yapılmış olan çalışmaların ışık tuttuğu ekonomik boyutu ile eğitimin incelenmesi, toplumların iktisadi alanda gelişerek daha verimli üretim yapmalarına olanak tanımıştır. İktisadi düşünce açısından eğitimin bugünkü boyutunu incelemeden önce günümüz ekonomi ve eğitim anlayışının temellerini oluşturan ilk yıllara biraz daha detaylı olarak göz atmak yararlı olacaktır.

İlkçağlarda insanların aldıkları eğitim, üretim yeterliliği kazandırma odaklıydı. Toprağı işlemek ailede öğreniliyordu. Okul sistemleri, daha sonra Mısır, Çin, Hint, İran, Türk, Yunan ve Aztek gibi uygarlıklar tarafından geliştirilmiştir. Ancak bu okullar genellikle asiller ve erkekler içindi. Ticaret gibi nedenlerle birbirleri ile iletişim kuran toplumlar arasında eğitim ile üretilen bilgiler yayılıyor, bu ise felsefenin ortaya çıkmasını sağlıyordu (Toprakçı, 2002).

Eflatun ve Aristo, ideal devletin ancak eğitim ile gerçekleşeceğine inanıyor ve eğitimin önemini vurguluyorlardı. Ancak, her iki düşünür de, yaşadıkları dönemin etkisinde kalarak, köle olarak doğanların eğitim almalarının olanaksız olduğunu savunuyor ve ancak asillerin eğitim almalarının önemi üzerinde duruyorlardı (Varış, 1998: 37). Eflatun'un eğitim anlayışına göre her insan değil, sadece 'akıllı ve yürekli insanlar' eğitim görmelidir. Bunlar kadın ya da erkek olabilir. Akıllı olanlar devleti yönetmeli, yürekli olanlar ise devleti korumalıdır. Devlet, insanların bu özelliklerini ele alıp herkese yaradılışına uygun eğitim vermelidir. Aristo'ya göre, yalnız hür vatandaşlar yani akıl yönü baskın olanlar eğitilmeli; zanaatkar, tüccar ve köleler eğitilmemelidir. Erkekler daha akıllı olduklarından kadınların eğitilmesi de Aristo'ya göre gereksizdir (Sönmez, 1998).

Ortaçağ kültüründe ise toplumdaki en etkili kurum olan kiliseler eğitim üzerinde etkilidirler. Bu dönemlerde eğitimin amacı, dinsel öğretilere göre bireyler yetiştirmektir ve bu amaca yönelik olarak misyonerlerin kurdukları okullar ve daha sonraki yıllarda manastırlar eğitim merkezleri olmuşlardır. Ayrıca, tarım toplumu eğitiminde toprağın işlenmesi ve ürünle ilgili bilgiler de kuşaktan kuşağa aktarılan bilgilerdir.

Ortaçağda Avrupa'da eğitim Hristiyanlığın etkisi ile dinselleşmişken ve temele Tanrı'yı alırken, İslam dünyasında daha ileri düzeyde eğitim vardı. Nizamiye (Bağdat), İskenderiye (Mısır), Sevilla ve Granada (İspanya) medreseleri dünyanın bilim, sanat ve felsefe merkezleriydi. Bu medreselerden Avrupa'da Rönesans ve reformu başlatacak pekçok bilgin ve düşünür yetişmiştir. Bu dönemde, İslam dünyasında okullar ve medreseler ilim yuvası durumundaydı. Bilim ön planda tutulmuştu. Öğretmenlik, Tanrı mesleği sayılmıştı ve herkes öğretmenlere saygı ve sevgi göstermek zorundaydı.

Aydınların çağı olan Rönesans ve Reform hareketleri döneminde, Avrupa, aklı, insanı, bilimsel düşünmeyi, özgürlüğü, laikliği temele aldı ve okulları kilisenin denetiminden kurtardı. Okullar antik Grek'te olduğu gibi ilk, orta, lise ve üniversite olarak düzenlendi. Mesleki eğitime önem verildi ve ekonominin ihtiyacı olan nitelikli elemanlar bu okullarda yetiştirildi. (Sönmez, 2000). Rönesans, Reform ve aydınlanma felsefesi, modern toplumların oluşmasına yol açmıştır. 1750'li yıllarda buharlı makinenin bulunuşu ile başlayan Rönesans ve reform hareketleri, geleneksel düşünceden mekanik düşünceye geçişin başlangıcıdır. Takas ekonomisinden parasal ekonomiye geçiş, sanayileşme, kentleşme, geleneksel aileden çekirdek aileye geçiş, kadın haklarında gelişmeler, zorunlu kitlesel eğitim bu dönemle başlamıştır. Tarım toplumunun yerini sanayi toplumu alırken, ezberci eğitim de yerini düşünen, araştıran, sorgulayan ve tartışan insan yetiştiren eğitim sistemine bırakmıştır. Bu dönem, Ortaçağın dini ve bağnaz her türlü düşünsel anlayışına bir başkaldırıdır. Bu dönem anlayışına göre insan, eğitimle insanlaştırılır ve toplumsal, ekonomik, kültürel açıdan geliştirilir. Eğitimin herkes için bir hak olduğu 1792'de Fransa'da dile getirilmiştir (Toprakçı, 2002).

16. yüzyıldan başlayarak iktisadi kalkınma ve gelişme seviyesi ile insan gücü kaynağının eğitilmesi arasında güçlü bir ilişki olduğu iktisat tarihinin önemli düşünürleri tarafından vurgulanmıştır. 16. ve 17. yüzyıllarda A.P.Usher, Johnson, Bowman, William Petty, John Holes ve Nehemin Grew gibi düşünürler, insan

gücüne planlı bir biçimde yapılacak yatırımın doğal servet ve ulusal verim artışında çok önemli olduğunu vurgulamışlardır.

18. yüzyılda, Malachy Postletwayt (Serin, 1974: 4,5), eğitimin iktisadi kalkınmanın temel unsuru olduğunu, ulusal zenginlik için halkın hayat seviyesinin düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir. Tüccarların ticaret okullarında; çiftçilerin tarım okullarında yeni teknoloji, makine kullanımı ve tarım işletmeciliği konularında; sanatkarların ise sanayi okullarında eğitim görmeleri gerektiğini söylemiştir. Postletwayt, halkın yaşam seviyesinin ancak eğitim yolu ile yükseltilebileceğine inanmıştır.

Aynı yüzyıl düşünürlerinden James Stuart da en yüksek hayat seviyesine ancak eğitimde ciddi bir planlama ile ulaşılacağını savunmuştur. Stuart, bu planlamanın, devlet otoritesi tarafından yapılabileceğine işaret etmiş ve ekonomiyi kuvvetlendirmek ve tarım alanında verimi arttırmak için eğitimin şart olduğunu belirtmiştir.

1723-1790 yılları arasında yaşamış olan büyük düşünür Adam Smith'e göre (Serin, 1974), insanı eğitmek için harcama yapılmalıdır. Bu harcama, toplum için sermaye niteliği taşır. İyi bir eğitim sistemi, iyi bir hükümetin ve iktisadi faaliyet gelişiminin dayanağıdır. Bu düşünce doğrultusunda, eğitimin niteliğini yükseltmek için, devlet okullar açmalı ve özellikle yoksul kesimi eğitmelidir. Böylece insanların yaşam kalitesi yükselecektir.

18. yüzyıl düşünürlerinden Thomas Robert Malhus da eğitimin iktisadi gelişme ve daha iyi yaşam için şart olduğuna inanmıştır. Malhus'a göre kötü yaşam koşulları, toplumdaki ümitsizliği artırır. Bu durum, iktisadi gelişme için en büyük tehlikeler arasında yer almaktadır. Bunun üstesinden gelmenin ilk yolu, nüfus artışını eğitim ile kontrol altına almaktır. Eğitim, tasarruf sağlayan bir harcama olduğu için eğitime yatırım yapılması aslında bir kazançtır. Ayrıca Malthus gibi, David Ricardo da nüfus planlamasının önemini vurgulamış ve kişilerin eğitimin önemine işaret etmiştir.

Bütün klasik iktisatçılar içerisinde eğitime en fazla önem veren Nassu W. Senior (Serin, 1974) olmuştur. Senior, sanayileşme dönemi düşünürlerindendir. Ona göre gelecekte daha fazla tüketebilmek için bugün tasarruf yapmayı öğrenmeliyiz. Eğitimle bunun sağlanması gerektiğine inanan Senior, eğitim görmemiş kesimin kendilerinin ve çocuklarının öncelikli ihtiyaçlarını en iyi şekilde değerlendiremeyeceğine inanır. Bunun için de özellikle eğitim alma konusunda devlet müdahalesi gerektiğini savunur. Senior'a göre ancak bu şekilde cehalet çemberi kırılarak çocukların tarlalarda işgücü olarak çalıştırılmasının önüne geçilebilir ve onların eğitim alması sağlanabilir.

19. yüzyıl düşünürlerinden John Stuart Mill'in yaşadığı dönem de sanayi devriminin yol aldığı ve tarımsal faaliyetlerin azaldığı dönemdir. Mill (Serin, 1974: 11), eğitim ile nüfus artışı hızının düşürülebileceğini, böylece sermayenin ve istihdamın arttırılabileceğini savunur. Her iki cinse de eşit medeni ve mesleki fırsat verilmesi gerektiğine inanan Mill, kadının güçlü ve çalışıyor olması durumunda nüfus artışının doğal olarak engelleneceğini belirtir. Mill, toplumun eğitiminin devlet ve gönüllüler tarafından sağlanması görüşünü savunurken fertlerin okul açıp işletmelerinin de engellenmemesi gerektiğine inanır. Özel teşebbüsten ilk kez bahseden düşünür olarak Mill'in iktisadi tarihte önemi büyüktür.

19. yüzyıl denince akla gelen bir diğer önemli düşünür Karl Marx'tır. Kapitalizm geliştikçe makinalaşma ile işgücü güvenliğinin azaldığına inanan Marx, yoğun işbölümü nedeniyle aynı işi tekrar tekrar yapmaktan işçilerin bunaldığını ve hantallaştığını belirtmiştir. Değişikliklere derhal uyum sağlayabilecek işgücünü sağlamak ve çalışanları hantallıktan kurtarmak için teknik okullara, tarım okullarına ve ilkokullara ihtiyaç olduğunu vurgulayan Marx, eğitim ile kapitalizmin getirdiği olumsuzlukların aşılacağına inanır (Serin, 1974).

Avrupa, Rönesans ve Reform Hareketleri'nin etkisiyle eğitimde iktisadi ve her alanda kendini yenilerken Osmanlılarda bunun tam tersi bir gelişme görülmüştür. Duraklama, gerileme ve yıkılış dönemlerinde dini düşünce, bağnazlık, yobazlık

gittikçe yaygınlaştı. Bilimden ve özgür düşünceden uzaklaşıldı. Böyle olmakla birlikte yıkılış döneminde devleti kurtarmak için okullar açıldı ve Batı tarzı eğitim yapılmak istendi. Batı ve Osmanlı eğitiminin ortak özelliği, öğretmen ve konu merkezli olması ve dayanın bir eğitim aracı olmasıydı (Sönmez, 2000:16). Cumhuriyet'in kurulması ile Türkiye'de diğer birçok alanda olduğu gibi eğitim ve ekonomide gelişmeler yaşandı.

20. yüzyıla göz attığımız zaman dönemin önemli iktisatçılarından Alfred Marshall, eğitimin ulusal bir yatırım olarak önem taşıdığı üzerinde durmuş ve eğitimi, insana yapılan yatırımların en değerlisi olarak nitelemiştir. Marshall, bu doğrultuda kişiye yapılan yatırımın aslında toplumsal kazanç ve gelişim anlamına geleceğini ve bu konuda devlete önemli görevler düştüğünü vurgulamıştır.

Yine 20. yüzyıl ekonomistlerinden Theodore N. Shultz (Varış, 1998), insangücü kaynaklarının eğitim yoluyla geliştirilmesi ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkiye değinmiştir. Shultz'un savunduğu temel görüş, insan kaynağının nitelik boyutunun daha önemli olduğu ve bunun geliştirilmesi gerektiğidir.

Modern ekonomistler tarafından, insan kaynaklarına yapılan yatırımların ekonomik alana girebilmesi için gösterilen çabalarda başlıca dört yol görmekteyiz: Bunlardan birincisi sermaye birikimi ve eğitim harcamaları arasındaki ilişkinin saptanması; ikincisi, eğitimin gayri safi milli gelirin artışına etkisinin saptanması; üçüncüsü, eğitim harcamaları ile eğitimden alınan sonuçlar arasındaki oranın saptanması; dördüncüsü ise, okullaşma ile gayri safi milli gelir arasındaki korelasyonun saptanmasıdır (Varış, 1998).

Günümüzde küreselleşmeyle birlikte eğitimin hedefleri evrensel düşünebilen, etnik ve ulusal sınırlar içerisinde kalmayan, uzlaşmacı, her türlü bilgiyi, değeri sorgulayabilen, sorunlara çözüm üretebilen, özgürlük ve laiklikten yana olan, yaratıcı, ekip halinde çalışabilen, özel girişimci kişiler yetiştirmektir. Eğitim artık öğrenci merkezli olmaya başlamıştır, öğretmenlikse profesyonel bir meslek haline gelmiştir (Sönmez, 2000:19).

Eğitim sisteminin ekonomik işlevlerde başarıya ulaşabilmesi için herşeyden önce eğitimin bir yatırım olarak görülmesi gerekir. Bu yatırımlar yaygın olarak devlet tarafından yapılmaktadır. Ancak günümüzde eğitimde özelleşmenin yeri de büyüktür. Eğitimin ve ekonominin gelişmesinde devlete ve özel girişimcilere önemli roller düşmektedir.

2. Devlete Düşen Görevler

Modern toplumun eğitim anlayışı büyük ölçüde, endüstriyel düzenin ihtiyaçlarına göre biçimlenmiştir; yani, standartlaşmış, daha çok mavi yakalı işgücü merkez alınarak tasarlanmış, bilginin üretiminden ziyade kullanımını esas alan, insanlara daha çok belli bilgi ve becerileri kazandırmayı amaçlayan, ancak onların yaratıcılıklarına çok gereksinim duymayan bir anlayışı temel almıştır (Toffler, 1992). Özellikle de modernitenin ayrılmaz bir parçası olan “disiplin”in kazanıldığı yer, büyük ölçüde herkese kitle eğitimi veren okullar olmuştur (Bozkurt, 2000).

Marksizm’in 20. Yüzyıldaki en önemli temsilcileri arasında yer alan Louis Althusser (2002: 32-38), eğitimi “devletin ideolojik aygıtları” kavramlaştırmasının önemli bir unsuru olarak konumlandırmaktadır. Buna göre, her devlet, “baskı aygıtı” ve bazı “ideolojik aygıtları” kullanarak hareket etmektedir. Baskı aygıtını ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler vb. oluştururken, ideolojik aygıtlar, devletin baskı aygıtıyla aynı şey değildir. Baskı aygıtı, devletin en azından en son durumda zor kullandığını belirtir. Oysa ideolojik aygıtlar zor kullanarak değil, ideoloji kullanarak işlerler. Yani her devlet, ihtiyaç duyduğu “disiplin sahibi” insanları, öncelikle ideolojik aygıtlarını kullanarak “oluşturmakta”; bu şekli almak istemeyenleri ise baskı aygıtına başvurarak zorla hizaya getirmektedir. Eğitim kurumları, bu kavramlaştırmada, dini kurumlar, aile, hukuk, siyaset, sendika, basın ve kültür sanat kurumlarıyla birlikte devletin ideolojik aygıtları arasında yer almaktadır.

Althusser’in bu kavramlaştırması, eğitimi olumsuzlayan bir yaklaşım gibi görülse de, aslında sadece bir saptamadan ibarettir. Devlet alanının da bir çekişme

alanı olduğu gözönünde bulundurulduğunda, bu saptama ile egemen ideoloji haline gelmek için verilen mücedelenin önemine işaret edilmiş olunmaktadır. Buna göre, kimi ülkelerdeki eğitim sisteminin ezberci ve sorgulamayan bireyler yetiştirmeye odaklı; kimi ülkelerdeki eğitim sisteminin ise yaratıcı ve sorgulayan bireyler yetiştirmede ısrarcı olmasını anlamlandırmak kolaylaşmaktadır.

Devlet, iç ve dış güvenlik, adalet, eğitim, sağlık gibi kamusal hizmetleri üstlenmektedir. Uygulamada ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren bu görevlerden eğitim ve sağlık hizmetleri devletçiliğin yükselişte olduğu dönemlerde sadece devletin sorumluluğu olarak benimsenmişti (TÜSİAD, 2000).

Sosyal devlet, eğitim ve öğretimi başta gelen ödevi sayar ve tüm vatandaşların eşit imkanlar içinde ,bilime dayalı, düşündüren, bilinçlendiren, yaratıcı, barışçı, laik ve demokratik eğitim görmesini sağlamaya çalışır. Bu cümleden olmak üzere fırsat eşitliğini ve eğitimin toplumla bütünleşmesini sağlamak sosyal devletin görevleri arasındadır. Devletin eğitimi parasız yapması eğitim faaliyetlerinin planlanması, eğitim kurumlarını yurt çapına yayması, mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmesi devletin başlıca görevleridir.

Eğitim ve öğretim hakkı başı boş bırakılmayacak kadar önemli bir hak olduğu için devlet bunun güvenlik içinde yapılmasını sağlamaktadır. Devletler eğitim hizmetlerini sunmayı kabul etmişlerse de bu hizmetin nasıl sunulacağı, muhtevası, hedefleri tartışılmaya devam edilmektedir. Otoriter rejimler iyi ve uysal vatandaş yetiştirme eğilimi içindedirler; totaliter rejimler halkın rejime olan bağlılığını sağlamak için eğitimi tamamen ideolojik hedeflere varmanın bir aracı olarak görürler.

Bu anlayışlar gelişmekte olan ülkelerde halen devam etmektedir. Tüm bunlara rağmen eğitimin çok yönlü amaçları vardır. İnsan hakları, özgürleşme ve bireyselleşmenin gelişmesi ile eğitimin sınırlarının yeniden belirlenmesi çabaları da artmıştır. Bugün çağdaş demokrasilerde iyi vatandaş yetiştirmeyi hedefleyen eğitim programları yerine; daha bireyci, özgür, evrensel iyi insan ve uzman insan

yetiştirmeyi hedefleyen sistemler ağırlık kazanmıştır. Özellikle fertlerin değerlerini gözeten, aile ve ferdin taleplerini nazara alan müfredat programları ön plana çıkmıştır.

Türkiye’de 1982 anayasası genel yapı olarak toplumu bireyin; devleti de toplumun önünde tuttuğu, kutsal devlet anlayışına yer verdiği için Batı demokrasilerinden ayrılmıştır. Batı demokrasilerinde kutsal olan devlet değil, insan hak ve özgürlükleridir.

Eğitim ve öğrenim hakkına ilişkin 1961 anayasasındaki temel hüküm "halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamayı devletin temel görevi" sayarken, 1982 anayasası bu ilkeden vazgeçerek 1961 anayasasındaki sosyal devlet ilkesinin tersine artık halkın eğitim ve öğretimini karşılamak devletin görevi olmaktan çıkarılmıştır (www.turkhukuk sitesi.com/faq/egitim.shtml). Bu hükümle çağdaş dünyaya ayak uydurma yönünde adım atıldığı belirtilmiştir. Bu düzenleme ile ilköğretimin mecburi olduğu ve parasız olacağı yer almıştır, ancak ilk ve orta öğretimde öğrencilerden katkı payı alınmaya başlanmıştır. Eğitimde özelleştirmenin en temel araçlarından olan vakıf üniversitelerinin kurulması ise 1982 ve 1983 yılında yapılan yasal düzenlemeler ile mümkün olmuştur. 1991 yılında 2547 sayılı Yüksek Öğretim Yasasına yeni bir madde eklenmesi ve devletin vakıfların kuracağı üniversitelere yardım edeceğinin karara bağlanmasının ardından ‘eğitim gönüllüleri’ sıraya girmiş ve birbiri ardına vakıf üniversiteleri kurulmaya başlanmıştır (www.turkis.org.tr/ozellestirme1.htm). Yeni yasal düzenlemelerin temelinde; hiçbir ülkede, nitelikli eğitimin tüm eğitim kademelerinde devlet eliyle gerçekleştirimin mümkün olmadığı gerçeği vardı. Özellikle yükseköğretimin en pahalı şeklinin ücretsiz olarak her isteyene sunulamayacağı giderek daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır. Devletin ve ailelerin yaptığı eğitim yatırımlarının yanı sıra, iş verenlerin de daha nitelikli elemanlar yetişmesi için yükseköğretime yaptıkları katkılar giderek artmıştır (TÜSİAD-T, 2000).

Kıbrıs Türk toplumunun eğitim sistemi 1878 yılına kadar Osmanlı eğitim sisteminin etkisinde kalmıştır. Bu çerçevede merkezi ve dini eğitim

gerçekleştirilirken, bu tarihte adanın idaresini devralan İngilizler tarafından bu sistem 1924 yılına kadar korunmuştur. Eğitimde reform niteliği taşıyan latin alfabesine geçiş 1929 yılı sonrasına rastlar 1935'te 5 yıl olan ilkokul süresi 6 yıla çıkarılmıştır. İngiliz döneminde okul giderleri devletin ve evkaf idaresinin katkıları ile ayrıca halktan toplanan eğitim vergisi ile karşılanmıştır. 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile adada iki toplumun eşitliğine dayanan yönetimde, Türk toplumunun eğitim işleri Türk Maarif Dairesine devredildi. Bu dönemden başlayarak Kıbrıs'ta eğitim sistemi, Türkiye eğitim sisteminin etkisine girmeye başladı. Eğitim Türkiye'den gelen katkılarla sürdürülebilmıştır. 1976 yılında eğitimin parasız ve zorunlu olması yasayla uygulamaya girdi ve KKTC'nin ilanından sonra 1986'da eğitim öğretim ile ilgili tüm işler Eğitim Bakanlığı altında toplandı (KTÖS, 2000). Yine 1986 yasasına göre toplum bireylerine eğitim görmede fırsat ve olanak eşitliği sağlandığı yer alırken onbeş yaşına kadar süren eğitimin her yurttaş için zorunlu olduğu belirtildi. 1986 yasasına göre eğitimle ilgili her türlü etkinlik, Kıbrıs Türk Milli eğitiminin genel amaçlarına uygunluğu bakımından Bakanlığın gözetimi altındadır (KKTC Anayasası, madde 12(2)). Bu maddeden de anlaşılacağı gibi KKTC'de eğitim, devletin yakın gözetimi ve denetimi altındadır. 1986 'dan itibaren özel okulların kurulmaya başlaması bu durumu fazla değiştirmemiştir. Bu okullar da müfredat açısından devletin yakın gözetimi altındadır ve bakanlığa bağlıdır. Ancak, devlet okullarının başlıca parasal kaynağı devlet iken özel okullarda yatırımlar kişiler ya da devlet dışı kurumlarca yapılır. Devlet, zorunlu eğitim kapsamındaki ilk ve orta dereceli özel okullara Türkiye'den gelen Türkçe ders kitapları kapsamında katkıda bulunur.

3. Eğitimde Özelleşme

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyada eğitim talebi hızla yükselmeye başlamıştır. Bu talebi karşılayabilmek, daha nitelikli ve kaliteli eğitim vermek amacı ile birçok ülkede eğitim sisteminde reformlar gerçekleştirilmiştir. Eğitimin kaynak gerektiren pahalı bir yatırım olmasından dolayı, artan talebi ve yüksek eğitim kalitesine olan ihtiyacı devletin tek başına karşılaması imkansız hale gelmiştir. Hiçbir ülkenin, öğretimin en pahalı ve nitelikli şeklini, özellikle

yükseköğretimde, ücretsiz olarak herkese sunamayacağı giderek daha iyi anlaşılmıştır. Böylece dünyada eğitim alanında özelleşmenin ilk adımı atılmıştır (TÜSİAD, 2000).

Eğitimde özel finansman uygulamasında, özel eğitimden yararlanan öğrenciler ve aileleri öğrenim fiyatını ödeyerek sisteme parasal kaynak sağlar. Eğitim finansmanının özel kesimce sağlanması gerektiğini savunanların vurguladığı konulardan ilki bireysel özgürlüklere devletin müdahale etmemesi gerektiği savı ile ortaya konulmuştur. İkinci tartışma noktası, bireylerin bir bedel ödemediği sahip oldukları mal ve hizmetleri yeterince iyi kullanamadıkları ve değerlendiremedikleridir. Eğitim hizmetinin özel okullarca bir bedel karşılığında sunulmasıyla, öğrencilerin eğitim alanını seçerken daha sorumlu ve duyarlı davranacaklarına inanılmaktadır. Bu şekilde de kaynak kullanımının daha etkin ve verimli bir biçimde gerçekleşeceği vurgulanır. Freidman'a göre (Tural, 2002), özellikle üniversite eğitime yapılacak yardımlar kamu ya da özel üniversiteler olarak kurumlara verilmemelidir. Kamu üniversitelerinde de eğitim harcamalarını kapsayacak şekilde eğitim fiyatlandırılmalı ve böylece devlet desteği görmeyen okullarla eşit koşullarda rekabete girmeleri sağlanmalıdır. Böylece kaynaklar daha etkili ve verimli kullanılacaktır. Bunun karşısındaki görüş ise, böyle bir uygulamanın eğitimde fırsat eşitliğine aykırı olduğu yönündedir (Tural, 2000).

Batı'daki ülkelere bakıldığı zaman eğitimin yüzde 20 ile 25'i arasındaki kısmının özel olduğunu görülmektedir (Melen,1997). OECD ülkelerinde üniversitelere rağbet olmamasının temelde iki nedeni vardır: Birincisi üniversite eğitiminin pahalı olması, ikincisi ise bu duruma alternatif olarak çabuk beceri ve mesleki eğitimin verildiği teknik okulların mevcudiyetidir.

Çin'de 1995 yılında yapılan eğitimde reform çalışmaları neticesinde devlet okullarında zorunlu eğitim dışında eğitimde ücret uygulaması başlatılmıştır. 1996 yılında 624 üniversite paralı hale geçmiştir (TÜSİAD, 2000:77). Japonya'da ise 1949'da kabul edilen eğitim yasası kâr amaçlı özel eğitim kurumlarına izin verdiği

gibi devlet yardımını da öngörüyordu. Japonya'da öğrencilerin yüzde 81'i yükseköğretime özel eğitim kurumlarında devam etmektedir (TÜSİAD, 2000: 79)

Günümüzde, Türkiye ve KKTC'de , okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretimde özel kişi ve kuruluşlar eğitim vermektedirler. Türkiye'de eğitimde özelleştirmenin en temel araçlarından olan vakıf üniversitelerinin kurulması 1982 ve 1983 yılında yapılan yasal düzenlemeler ile mümkün olmuştur. 1991 yılında 2547 sayılı Yüksek Öğretim Yasasına yeni bir madde eklenmesi ve devletin vakıfların kuracağı üniversitelere yardım edeceğinin karara bağlanmasının ardından 'eğitim gönüllüleri'nin girişimleri ile vakıf üniversiteleri kurulmaya başlanmıştır (www.turkis.org.tr/ozellestirme1.htm). Türkiye'de özel okulların Türk milli eğitim sistemi içindeki payının, kalıyeyi yükseltmek için, artırılmasına ihtiyaç vardır (Çelebi, 2001).

KKTC'de ise eğitim sistemi içerisinde beş üniversite vardır. Bunların ikisi vakıf üniversitesi üç tanesi ise özel üniversitedir. Bu üniversite kurumlarından dört tanesi sadece yükseköğretim değil, ilköğretim, ortaöğretim düzeyinde de eğitim vermektedir. 1986 yılında vakıf üniversitesi olarak kurulan ilk özel üniversitenin ardından KKTC'de özel öğretim eğitim sisteminde yerini almaya başlamıştır. Üniversitelerin tümü vakıf ve özel kurumlar iken, ilköğretim ve ortaöğretim yaygın olarak devlet eliyle gerçekleştirilmektedir. Özel ilkokul ve ortaokullarda eğitim finansmanı temelde aile ve özel kuruluşlar tarafından gerçekleştirilirken eğitim içeriği devlet tarafından kontrol edilmektedir.

BÖLÜM 2

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE EĞİTİM

Avrupa ülkeleri, Rönesans ile düşünce alanında ve teknolojiye yeni bir dünyanın kapılarını aralamıştı. Yeni bilimsel yöntemler geliştirmiş ve zamanla gerçekleştirdiği endüstri devrimi ile dünyanın en büyük ekonomik ve siyasi gücü haline gelmişti. Günümüzde bu gücü korumak için en önemli etken enformasyon toplumu olabilmektir; çünkü dünyada gerek ekonomik, gerekse siyasi güç, bilgi üretenlerin eline geçmeye başlamıştır. Bu yeni topluma doğru gidişteki öncülüğü büyük ölçüde ABD yapmaktadır. Hızla yaygınlaşan enformasyon ve telekomünikasyon teknolojilerinin kullanımının ve üretiminin getirdiği imkanlardan faydalanarak, yeni istihdam alanları yaratılırken, bu süreçte geri kalan ülkeler ciddi istihdam problemleri yaşamaktadırlar. Enformasyon toplumu, özellikle rutin, mekanik, tekrara dayanan işleri yıkmaktadır. Onların yerine zekaya ve yaratıcılığa dayanan işler geçmektedir. Bu arada verimlilik ve yaşam kalitesi de yükselmektedir. Enformasyon ve telekomünikasyon kullanımı ve üretiminde Avrupa ortalaması Amerika ve Japonya'nın çok gerisindedir. Enformasyon toplumunun öğrenen toplum olduğunun bilincinde olan Avrupa Birliği, bu amaçla en önemli hedeflerinden birisini eğitim ve öğretimi geliştirmek olarak belirlemiştir. Bu sebeple, bugün Avrupa Birliği'nde bireyler, işletmeler, üye ülkeler ve Birlik düzeyinde enformasyon toplumuna geçiş yolları aranmakta ve bu çerçevede geniş kapsamlı projeler yürütülmektedir. Bu çabalar, Birlik yetkilileri tarafından 'Avrupa'nın İkinci Rönesans' arayışı olarak değerlendirilmektedir (Bozkurt, 2000). Bu bölümde Avrupa Birliği'nde eğitimin yeri incelenirken sırasıyla eğitime ilişkin ekonomik düzenlemeler, özel sektörün eğitimdeki rolü ve eğitime ayrılan bütçe payları ele alınacaktır.

1. Avrupa Birliği'nin Eğitim Politikaları

Avrupa Birliği (AB) eğitim programlarının ve hedeflerinin temelinde Lizbon Stratejisi yer almaktadır. Lizbon Stratejisi; eğitimin içeriği ve yapısını, 2010 yılına kadar dünyanın en dinamik ve bilgi toplumunun ekonomisi yapma hedefi olarak özetlenebilir. Kuşkusuz her ülkede verilen eğitimden, ülkeler kendi adlarına sorumludurlar. Ancak, eğitim ve gençlik çalışmalarını geliştirmek üzere AB düzeyinde önemli girişimler bulunmaktadır. Bu amaçla; eğitim sistemlerindeki çeşitlilik korunarak, ülkelerin değişik eğitim sistemleri ve diploma süreçleri incelenmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda rekabet gücünü artırmak, yeni eğitim ve öğrenme teknolojilerinin yaygınlaşmasını sağlamak özel bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda eğitim sistemlerine ve gençliğe yapılan yatırımların geleceği garanti altına alacağı ilkesi hareket noktası olmaktadır. AB eğitim politikalarının içinde, mesleki eğitim ve gençlik alanlarında işbirliği, ülke dışında eğitim ve öğrenim olanakları, yenilikçi eğitimin sistemleri, akademik ve profesyonel uzmanlık ağlarının kurulması yer almaktadır. Maastricht Antlaşması ve Amsterdam Antlaşması erevesinde AB lkelerinde eğitim kalitesinin artırılmasına, kültürel ve dilsel farklılıklara saygı duyularak, katkıda bulunmak prensip olarak kabul edilmiştir (www.uted.org/dergi/2003/mart/mart_12.htm).

Avrupa Birliği'nin eğitim politikası, Topluluğu kuran antlaşmalarda ayrı ayrı belirtilmiştir. Avrupa Kömür ve elik Topluluğu (AKT) Antlaşması işçilerin mesleki kapasitelerinin arttırılmasını, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Antlaşması diplomaların karşılıklı tanınmasını, çiftçilerin eğitimini, Avrupa Atom Enerjisi (EURATOM) Antlaşması ise niversite statüleri konusunda çalışacak bir kurumun oluşturulmasını içermektedir. Topluluğuın ğretimde temel amaçları şöyle belirtilmiştir: ye devletlerin dillerinin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması; diplomaların ve ğretim sürelerinin akademik olarak tanınması ve teşvik edilmesi; ğretim birimleri arasında işbirliğinin iyileştirilmesi; ye devletlerin ğretim sistemlerinin sorunları üstüne bilgi ve deneyim değişiminin geliştirilmesi ve

gençlerin değişimi ile sosyal-eğitim animatörlerinin değişiminin desteklenmesi (Karluk, 2003).

Avrupa Birliği, mesleki eğitimin içeriği ve örgütlenmesi konusunda üye devletlerin faaliyetlerini destekleyip tamamlayacak şekilde bir mesleki eğitim politikasını yürürlüğe koymayı amaçlamaktadır. Mesleki eğitim konusundaki amaçlar ise şöyle açıklanmıştır: Mesleki eğitim yolu ile sanayide değişimlere uyumu kolaylaştırmak; istihdam piyasasına girişi ve yeniden girişi kolaylaştırmak; işletmeler arasında eğitim konusunda işbirliğini canlandırmak; üye devletler arasında deneyim ve birikim paylaşımlarını geliştirmek (Karluk, 2003).

Avrupa Birliği'nin eğitim politikasının temel amacı, üye ülke vatandaşları arasında karşılıklı anlayışı teşvik etmek, eğitime Avrupa Birliği damgasını vurmak, öğrenci ve öğretmenleri eğitmek, Topluluğu tüm araştırma , teknoloji ve yüksek eğitim konularının içine sokmaktır. Bu amaçla 1974 tarihinde Eğitim Komitesi kurulmuştur. Haziran 1985 tarihinde ise AB Milli Eğitim Bakanları yaptıkları bir toplantıda üye ülkelerde verilen doktora derecelerinin ve milli düzeydeki yeterliliklerinin eşdeğerini kabul etmişlerdir. COMETT Programı çerçevesinde üniversiteler ile şirketlerin Avrupa'da işbirliği yapmaları teşvik edilmiştir (Karluk, 2003).

Avrupa Birliği'nde eğitimle ilişkisi bulunan herkese açık olan bir strateji izlenmektedir. Eğitim ve öğretim üniversite rektörlerinden, öğretim elemanlarına, öğrencilere, öğretmenlere, okul yöneticilerine, yaşam boyu eğitim amacı güden okul dışındaki eğitim kurumlarına kadar uzanmaktadır. Antlaşmalardaki genel hedeflere uygun oluşturulan eğitim programları ile stratejiler yürütülmektedir. Bu programların başlıcaları Youth, Sokrates ve Leonardo da Vinci'dir (www.uted.org/dergi/2003/).

Youth Programı, okul sistemlerinin dışında kalan gençlerin eğitimi ve işgücüne katılımının sağlanması ile değişik ülkelerden gelen 15-25 yaşlarındaki gençlerin kaynaşması ve gönüllü hizmetlerde bulunmalarını içine almaktadır. Genişlemenin ardından, Avrupa'da 15-25 yaş aralığında 75 milyon genç yaşıyor

olacak. Aralarındaki farklar ne olursa olsun, (işgücü piyasasına ulaşma olanağı, eğitim, aile hayatı, gelir, vs.) gençler, kendilerini tüm hak ve yükümlülüklerle sahip Birlik yurttaşları olarak görmektedirler. Günümüzde ve gelecekte, gençliğe yapılan yatırım, toplumların zenginliğine yapılan bir yatırımdır. Bu, aynı zamanda Lizbon Avrupa Konseyi tarafından da ortaya koyulan siyasi hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlayacak anahtar noktalardan biridir: Avrupa'yı "dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi temelli ekonomisi" yapmak. Daha genel olarak, doğrudan Topluluğu ilgilendirmeyen ancak gençlik politikası ile olan yakın bağları ve siyasi etkileri nedeniyle ayrıntılı şekilde analiz edilmesi gereken – gençlerin özerkliği ya da katılımı gibi- çok sayıda konu söz konusudur. Buradaki düşünce, üye devletlere, ilgili sektörlerdeki eylemlerinin koordinasyonunda kullanabilecekleri pratik kaynaklar sağlamaktır. Gençlikle ilgili tüm eylemler, Avrupa Parlamentosu'nun desteğini almıştır. Bu destek, gençler için düzenlenen oturumlar, alınan kararlar, kabul edilen programlar şeklinde sağlanmıştır. Gençlik Bakanları Konseyi, gençliğin katılımı, sporun eğitim potansiyeli, sosyal bütünleşme, gençler arasında girişim ve girişimcilik konularında bir dizi karar kabul etmiştir. Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi, düzenli şekilde gençlikle ilgili olumlu ve teşvik edici kararlar yayınlamaktadır. Şimdi asıl mesele; bu faaliyetlerin, gençlerin karşı karşıya kaldıkları sorunların üstesinden gelmek konusunda yeterli olup olmadığı ve Avrupalı politika yapıcılarının gençler arasındaki potansiyeli en iyi şekilde kullanıp kullanmadıklarıdır. Gerçek şudur ki; özellikle gençlikle ilgili karar ve deklarasyonlar bir iyi niyet ifadesinden öteye gidememektedir ve Avrupa kurumları ve üye devletler söz konusu politikalara ilişkin genel bir bakış açısından ve gençlere destek sağlamak amacıyla alınması gerekli çeşitli önlemleri öngörme başarısından yoksundurlar. Gençlik konusundaki Avrupa işbirliği sistemi sınırlarına ulaşmıştır ve yeni sorunlara yanıt verebilmek konusunda yetersiz kalma tehlikesi baş göstermiştir (<http://www.youthforhab.org.tr/tr/kaynaklar>).

Sokrates Programı, okullarda gerçekleştirilen eğitimlerin tüm aşamalarını kapsayan yaşam boyu öğrenim ile eğitim için serbest dolaşımı ön plana almıştır. 1994-1999 yıllarını kapsayan, ilk 5 yıllık dönemde, bu proje ile 275 bin AB vatandaşı değişimden yararlanmış, ayrıca 1500 üniversite ve 8500 okula destek

verilmiştir. Üniversite düzeyinde Erasmus, dil öğrenimi için Lingua, eğitimde bilgi ve eğitim teknolojileri bazında Minerva, yetişkinlere yönelik Grundtvig isimli programlarla stratejiler yürütülmektedir (www.uted.org/dergi/2003/mart). Genel anlamda bir eğitim- öğretim destek programı olan Socrates, her seviyede gerçekleştirilen eğitim ve öğretime Avrupa boyutu kazandırılmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, kamunun Avrupa dilleri konusunda bilgilendirilmesine de katkıda bulunan Socrates, temel olarak kişilerin eğitim ve öğretim faaliyetleri vasıtasıyla dolaşımı teşvik etmektedir. Ayrıca, Program, sosyal dışlanma ve okulda başarısızlık kavramlarının ortadan kaldırılmasını da hedeflemektedir. Socrates, resmi ve gayri resmi her tür öğrenme faaliyetini içermektedir. Hemşirelik öğreniminden üniversite öğrenimine birçok faaliyet Program kapsamına girmektedir; yetişkinlere yönelik öğrenim programları da buna dahildir. Program'a, eğitim ve öğretimle ilgisi bulunan tüm bireyler (öğretmenler, öğretim görevlileri, idari personel ve yönetim kadrosu, öğrenciler, vb.) katılabilirler. Kamu çalışanları ve karar alma sürecine iştirak eden kişiler de Socrates Programı'ndan faydalanabilirler. Buna ilaveten, yerel ve bölgesel idarelere, sosyal ortaklıklara, derneklere, ana ortaklık derneklerine, sivil toplum örgütlerine ve iş dünyasına ait çeşitli projeler de (Avrupa boyutuna sahip olmak ve uluslar-üstü iş birliğini temel almak kaydı ile) Socrates kapsamına alınabilmektedir. Büyük ölçüde Ulusal Ajanslar tarafından yönetilen Socrates II, şu anda 31 ülkenin katılımlarına açık bulunmaktadır. Bu ülkeler sırasıyla 15 AB üye ülkesi, 3 EFTA ülkesi (İzlanda, Lihtenştayn ve Norveç), AB ile ortaklık ilişkisi bulunan 10 ülke (Aday Ülkeler), Kıbrıs ve Malta'dır. Türkiye Socrates II'ye dahil olmamakla birlikte, 2001 yılı bir hazırlık dönemi olarak geçmiştir. (<http://www.mess.org.tr/anket/absol/ToplulukProgramlari.pdf>)

Leonardo da Vinci Programı ise 2000-2006 dönemindeki mesleki eğitimlerde öncelikle gençlerin işgücünden yararlanmayı kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Ayrıca bu programla mesleki becerilerin geliştirilmesi için değişim programlarına kaynak sağlanması girişimciliğin gelişmesi ve yenilikçi teknolojilerin kullanımının yaygınlaşması da desteklenmektedir. Yukarıda bahsedilen Youth, Socrates ve Leonardo da Vinci programlarından AB ülkeleri ve AB'ye aday ülkeler de yararlanabilmektedir. AB Eğitim Politikaları hareket planları ile

geliştirilmektedir. Hareket planları; değişen koşulları ve gelişen teknolojileri dikkate alarak eğilimler öngörmektedir. AB'nin, hem ulusal ve hem de birlik düzeyinde bu eğilimlerden haberdar olması, stratejilerin belirlenmesi, kaynaklarını yönlendirmesi için "hareket planları" önem arz etmektedir. Bilindiği üzere teknoloji değişmekte, bilim ilerlemektedir. Bu doğrultuda, zaman içinde hareket planları, AB programlarına dönüştürülebilmektedir. Örnek olarak, eğitim sektörünün verimliliğini artırmayı hedefleyen "Hareketlilik Hareket Planı ve İnternet Teknolojilerinin Eğitimde Yaygınlaştırılması" konulu "e-Öğretim Hareket Planı" gösterilebilir. Bu planlara zamanla AB bütçesinden kaynak ayrılması söz konusudur.

(www.uted.org/dergi/2003/mart/mart_12.htm).

2. Avrupa Birliği'nde Özel Sektörün Eğitimdeki Rolü

Avrupa Birliği dünyanın en önemli liberal ekonomi modeline uygun üst örgütlenmesi olarak nitelenebilir. Buna karşın birliğin on beş üye ülkesinde eğitim alanında büyük ölçüde devlet kontrolünde merkeziyetçi bir yönetim yapısı görülmektedir. Eğitim sisteminde okullar ağırlıkla devlet kontrolündedir ve müfredatları Eğitim Bakanlıkları tarafından belirlenip denetlenmektedir. Son otuz, kırk yılda Avrupa Birliği ülkelerinde okullarda eğitimi finanse etmek için yeni adımlar atılmaktadır. Çoğunlukla bu adımlar eğitimin merkeziyetçi yönetimden uzaklaşarak yerel yönetime ağırlık verilmesine yöneliktir. Son yıllarda özellikle Hollanda, Portekiz ve Birleşik Krallık gibi kimi ülkelerde bazı okullar kendi kendilerini yönetme ve finanse etme konusunda güç kazanmışlardır. Merkezden yönetim ya da merkeziyetçi yönetim sisteminde yönetsel erk ve karar verme yetkesinin büyük kısmı devlete aittir. Bu yetke eğitim giderlerini finanse etme konusunda da geçerlidir. Eğitimde daha çok merkeziyetçi bir yönetimle finanse edilen Avrupa Birliği ülkelerinde eğitim giderlerinin çok büyük bir bölümü devlet tarafından karşılanmaktadır. Özellikle Belçika'nın Almanca konuşan toplumu, Yunanistan ve Lüksemburg için eğitimdeki merkeziyetçi yapı uygulamasından söz edebiliriz. Zorunlu eğitimin sadece devlet tarafından değil, farklı kaynaklarla finanse edildiği yerinden yönetimde (decentralization) ise eğitimde bu yönetim biçimini benimseyen Avrupa Birliği devletlerinde işletme maliyetleri ve sermaye kaynakları

yerel yönetimler tarafından karşılanır. Ne var ki, yerinden yönetim biçiminin uygulandığı Avrupa Birliği ülkelerinde bile, öğretmen ve okul çalışanı maaşları büyük ölçüde devlet tarafından ödenir. Son zamanlarda eğitimde yapılan reformlarla, çoğu Avrupa Birliği ülkesi yasal olarak eğitimde yeni kaynak arayışlarına yönelmişlerdir. Bu yeni kaynak arayışları içerisinde devlete bağlı belediyeler ve yerel yönetimler yanında özel kuruluşlar, şahıslar, dini kuruluşlar, işçi sendikaları da yer almaya başlamıştır. Böylece Avrupa Birliği ülkelerinde özel eğitim yaygınlaşma eğilimine girmiştir (www.etf.eu.int).

Bu bölümde, son yıllara ait veriler ışığında Avrupa Birliği ülkelerinin eğitimde özelleşme konusunda hangi konumda oldukları incelenecektir. Bu çerçevede, AB üyesi on beş ülkenin eğitim durumları, eğitim politikaları ve çeşitli öğretim kademelerindeki özelleşme oranları ele alınacaktır.

2.1 Avusturya

Avusturya'da 1999 yılında yapılan bir araştırmaya göre eğitime devam etmekte olan öğrencilerin yüzde 90'ı devlet tarafından finanse edilen kurumlarda eğitim almayı tercih ederken, geriye kalan yüzde 10'luk kesim ise özel okullarda eğitim görmektedir. Paralı okullar dışındaki devlet okulları ya da devlet tarafından finanse edilen okullarda zorunlu eğitim parasızdır ve burada okutulan kitaplar ve ulaşım gibi eğitim giderleri de devlet tarafından karşılanmaktadır. Yasalara göre 1999 yılından beri herkesin belirli kural ve kriterleri yerine getirmek koşulu ile özel üniversite kurma hakkı vardır. Avusturya'da ilkokuldan üniversiteye kadar her seviyede özel okul vardır. Avusturya'da 21 devlet üniversitesi ve 6 devlet üniversitesi vardır. Çocukları üniversitede okuyan aileler ise vergi indirimleri gibi çeşili devlet yardımları alabilmektedirler (http://www.eurydice.org/Documents/Fiches_nationales/en/frameset_EN.html).

2.2 Danimarka

Danimarka, Avrupa Birliği'nde kişi başına düşen en yüksek milli gelirle güçlü bir ekonomiye sahiptir. Paralı okullar, Danimarka eğitim sisteminde, demokratik yapının bir öngereği sayılır ve velilerin önemli bir hakkı olarak görülür.

Ülkede eğitim, Eğitim Bakanlığına bağlıdır (Erdoğan, 2003). 2000 yılında yapılan bir araştırmaya göre, öğrencilerin yüzde 87.9'u devlet okullarına, yüzde 12.1'i ise özel okullara devam etmektedir. Özel okulların eğitim masraflarının yüzde 85'i devlet tarafından karşılanmaktadır. Okul öncesi eğitimin üçte ikisi belediyelerin kontrolünde parasız olarak hizmet verirken üçte biri ise kurumlar, aileler veya işletmeler tarafından yine yerel yönetimlerle işbirliği içinde eğitim vermektedirler. İlk ve ortaokul kademesini içeren The Folkeskole daha çok merkeziyetçi bir anlayışla devlet tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'nın amaçlarına göre yönetilir. The Folkescole seviyesindeki 1680 okul devlete ait iken 421 tanesi ise paralı eğitim vermektedir, fakat bu okulların maliyetlerini yüzde 85 oranında devlet, yüzde 15 oranında aileler karşılamaktadır. Lise düzeyinde ise 20'si paralı olmak üzere 150 tane gymnasium mevcuttur. Yükseköğretim düzeyinde Danimarka'da özel okul yoktur (<http://www.Eurydice.org/Documents/Fiches.nationales/en/framesetEN.html>).

2.3 Fransa

Eğitim sistemi merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Eğitimden sorumlu en yüksek birim Milli Eğitim Bakanlığıdır. Tüm eğitim personelinin maaşları devlet tarafından ödenir. Eğitimde program ve yönetmelikler ağırlıklı olarak merkezi birimler tarafından düzenlenmektedir. Eğitim, devletin halka borçlu olduğu bir hizmet olarak görülür. Fakat eğitim sadece devletin tekeline değildir. Fransa eğitim sistemi merkeziyetçi bir yapıya sahip olmasına rağmen özel okullara da yer vermektedir. Paralı okullaşma oranı, ilkokul düzeyinde yüzde 16, orta dereceli okullar düzeyinde yüzde 25'tir. Özellikle teknik okulların çoğu özel kuruluşlara bağlıdır (Erdoğan, 2003). Devlet okulları parasız eğitim verirken özel okullar paralı eğitim vermektedirler. Ancak, devlet ile koordineli çalışan özel okulların fiyatları yüksek değildir. Bunun başlıca sebebi devletin özel okullara da mali yönden yardım yapmasıdır. Fransa'da 2000 yılında yapılan bir araştırmaya göre, zorunlu eğitime devam eden öğrenci nüfusunun yüzde 85.5'i devlet okullarına, 14.5'i ise özel okullara devam etmektedir.

(<http://www.eurydice.org/Eurobase/Application/frameset.asp/France.html>).

2.4 Finlandiya

Finlandiya'da 2000 yılında yapılan bir araştırmaya göre toplam öğrenci nüfusunun yüzde 92'si devlet okulunda öğrenim görürken yüzde 8'i özel okullara devam etmektedir. Özel okullar çoğunlukla belediyelerden mali yardım görmekte ve devlet okulları ile aynı miktarda yardım almaktadırlar. Eğitimin sorumluluğu devlet ve yerel yönetimler arasında paylaşılmıştır. Buna göre devlet eğitim maliyetlerinin yüzde 57'sini karşılarken yerel yönetimler masrafların yüzde 43'ünü üstlenmektedir. Eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır (<http://www.eurydice.org/Eurobase/Application/frameset.asp/Finland.html>).

Finlandiya'da okulöncesi eğitim belediyelerin sorumluluğu altında çalışır. Hem devlet hem de özel okullar mevcuttur. İlkokul düzeyinde ise yerel yönetimler, kitapları, öğretim malzemelerini, sağlık hizmetlerini, günde bir öğün yemeği ve ihtiyaç olduğunda taşıma ve yatırma hizmetini ücretsiz sağlar. Büyük kentlerde paralı özel okullar vardır (Demirel, 2000). Ortaokul düzeyinde özel okul oranı yüzde 8 iken yükseköğretim düzeyinde tüm üniversiteler devlet üniversitesidir. Teknik okullar ise belediyeler ya da özel kuruluşlar tarafından hizmet vermektedirler (http://www.eurydice.org/Eurobase/frameset_eurobase.html).

2.5 İrlanda

İrlanda'da 1996-1997 yılında yapılan bir araştırmaya göre, ülkedeki toplam öğrenci nüfusunun yüzde 98'i devlet okullarına giderken yüzde 2'si de özel okullarda eğitim görmektedir. İlkokul ve ortaokul düzeyindeki okulların çoğunluğu özel sermayeye ait olsa da sözkonusu okullar devlet tarafından finanse edilmektedirler. Özel okullar genellikle dini kuruluşlara ait olup yerel yönetimler tarafından yönetilmektedirler. Okul personellerinin maaşları ve hemen hemen tüm okul masrafları devlet tarafından karşılanmaktadır (http://www.eurydice.org/Documents/Fiches_nationales/en/frameset_EN.html). Okulöncesi eğitim devletin sunma zorunluluğu olan bir hizmet olmamasından dolayı bu okulların çoğu özel ve özerktir. İlkokul düzeyi ise devletin parasız olarak sunmak zorunda olduğu bir hizmettir. Bu yüzden özel okulların çoğu devlet tarafından finanse edilmektedir. Yüzde 2 oranındaki tamamen özel ve özerk olan paralı ilkokullar ise devletten yardım

almamaktadırlar. Paralı okulların masrafları ailelerin ödedikleri okul ücretleri ve yardımlarla karşılanmaktadır. Ortaokul düzeyinde ise iki tür özel okul vardır. Bunlardan birincisi ailelerin okul ücretlerini ödedikleri okullar, ikincisi ise devletin eğitim ücretlerini karşıladığı okullar. 419 gönüllü özel ortaokulun bulunduğu İrlanda'da özel okullar da devlet gibi işlev görmektedir. Son on beş yılda özel üniversite sayısında artış olan İrlanda'da tüm bu üniversiteler paralı olup devletten yardım almamaktadırlar

(http://www.eurydice.org/Eurobase/frameset_eurobase.html)

2.6 İtalya

İtalya'da devlet okullarının yanısıra özel okullar da faaliyet göstermektedir. Özel okullaşma en yoğun olarak okul öncesi eğitim kurumlarında görülmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin yüzde 41.4'ü özel okulları tercih etmektedir. Bu oran, ilkokul çağında yüzde 7.8; ortadereceli okul çağında yüzde 4.1 ve yüksek öğretim kurumlarında yüzde 7.8'dir. İtalya'da ilkokul sonuna kadar eğitimin parasız olduğu anayasa ve yasalarca güvence altına alınmıştır. Devlet, ilkokul sonrasındaki eğitim kademelerinde de çeşitli yardımlar yapmaktadır. Özel sermayeye ait yüksek öğretim kurumları dahi, gelirlerinin yüzde 20'si oranında devletten yardım almaktadırlar. İtalya'daki üniversitelerin 1994 yılında özerk birer kuruma dönüştükleri ve ister devlete isterse özele ait olsunlar kendi bütçelerini yapma hakkına kavuştukları da belirtilmelidir (http://www.eurydice.org/Eurobase/frameset_eurobase.html).

2.7 Almanya

Almanya'nın eğitim sistemi eyaletlere göre farklılık göstermektedir. Sözelimi, Baden-Württemberg Eyaletinde eğitim sistemi merkeziyetçi olmasına karşın diğer eyaletlerde bölgeseldir. Tüm eyaletlerde yer alan eğitim kurumları devlet ve mahalli idareler tatfindan planlanmakta ve finanse edilmektedir. Bu nedenle her eyalet parlamentosu ve hükümeti, kendi eyaletlerinin okul, yüksekokul ve diğer kültürel alandaki işlerinden sorumludur. Almanya'da eğitim ve kültür işleri konusunda karar sahibi merkezi bir Eğitim Bakanlığı mevcut değildir. Okulöncesi eğitim düzeyinde paralı ve parasız olanlar vardır. Öğretmen maaşları devlet, mahalli

idareler, kilise, dernek, vakıf ve öğrenci velileri tarafından karşılanmaktadır. İlkokul zorunlu ve parasızdır (Demirel, 2000). Almanya’da ilkokul, ortaokul ve yüksekokul düzeyinde paralı özel okullar yok denecek kadar azdır. Mevcut özel okullar ise sıkı devlet kontrolü altındadır. 2001 yılında yapılan bir araştırmaya göre öğrencilerin sadece yüzde 5’i özel okulları tercih etmektedirler (http://www.eurydice.org/Eurobase/frameset_eurobase.html).

2.8 Lüksemburg

4-15 yaş arası eğitimin zorunlu olduğu Lüksemburg’da ilkokul ve ortaokul düzeyinde eğitim veren devlet okulları parasızdır. Nitekim öğrencilerin oldukça önemli bir bölümü devlet okullarını tercih etmektedir. Yüde 93. Yüzde 7’lik bir oran ise özel okullarda öğrenim görmeyi tercih etmektedir. Lüksemburg’da da diğer pekçok Avrupa Birliği ülkesinde olduğu gibi, özel sermayeye ait okullar dahi devlet tarafından parasal olarak desteklenmektedir. Çocuklarını özel okullara gönderen veliler, gelir düzeylerine göre bir miktar ödemede bulunurlarken, devlet de bu okullara önemli oranda yardım yapmaktadır (http://www.eurydice.org/Documents/Fiches_nationales/en/frameset_EN.html).

2.9 Hollanda

5 yaşına gelen bir çocuk için 16 yaşına kadar sürecek zorunlu eğitim süreci- nin başladığı Hollanda’da özel okullaşma oranı pekçok Avrupa Birliği ülkesinden daha yüksektir. 1999 verilerine göre, Hollanda’da öğrenim gören her 100 öğrenciden 65’i özel okullarda eğitim almaktadır. Devlet okulları ise toplam öğrenci sayısının yüzde 35’ini eğitmektedir. Hollanda’daki özel okulların çoğunlukla dinsel sermayeye ait oluşu dikkat çekici bir noktadır. Ülkede özellikle Katolik ve Protestan mezheplerine ait pekçok özel okul mevcuttur. Bunların yanısıra Müslüman, Hindu ve Yahudi okulları da faaliyet göstermektedir. Devlet, mezhepler de dahil olmak üzere dileyenlerin özel okul açmasına müsaade etse de bunu birtakım kurallara bağlamıştır. Bu kuralların en dikkat çekici olanı özel sermayeye ait olsalar da bu tür okulların kar amacı gütmelerinin yasaklanmasıdır. Ayrıca okulların yönetiminin hukukçular tarafından yürütülmesi yasal bir zorunluluk olarak kayıt altına alınmıştır. Özel okulları bu tür kurallar bağlamında sıkı bir şekilde denetleyen devlet, genel olarak

eğitim yatırımlarının sorumluluğunu da üstlenmektedir. Devletin özellikle zorunlu eğitim çağında, eğitimin parasız sürdürülebilmesi için gerekli düzenlemeleri yaptığı Hollanda'da, aileler ise gönüllülük esasına dayalı olarak okullara yardım yapabilmektedirler (http://www.eurydice.org/Eurobase/frameset_eurobase.html).

2.10 Portekiz

2001 verilerine göre Portekiz'de öğrencilerin yüzde 19'u özel okullarda öğrenim görmektedir. Devlet okullarında ise bu oran yüzde 81'dir. 6-15 yaş arasında eğitimin zorunlu olduğu ülkede, hem özel okullarda hem de devlet okullarında öğrenim gören öğrencilerden okul herhangi bir ücret talep etmemektedir. Aynı şekilde okul öncesi eğitimi veren devlet okulları ile özel okullarda da eğitim parasızdır. Devlet, tüm özel okulların bütçelerinin yaklaşık yüzde 5'lik bölümünü de kendisi karşılamaktadır. Yüksek öğrenimde de, devlet okullarının yanında, paralı eğitim veren bazı özel üniversiteler vardır (http://www.eurydice.org/Eurobase/frameset_eurobase.html).

2.11 İspanya

İspanya'da 6-16 yaşlardaki öğrenciler zorunlu eğitim almak durumundadırlar. Üniversite eğitimi veren okullar dışındaki eğitim kurumları ikiye ayrılmaktadır: Birincisi, centros concertadas adı verilen ve devlet tarafından finanse edilen zorunlu eğitim kurumlarıdır (%90). İkincisi ise ailelerin eğitim ücretlerini ödedikleri ya da özel kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenen okullardır (%10). Bu okullar özerktirler ve kendi kendilerini yönetip kurallarını koyabilirler. Ancak bu kuralların çerçevesi belirli standartlar ve hukuki normlarla belirlenmiştir. Üniversite düzeyinde de özel okullar vardır. İspanya'da öğrencilerin yüzde 67.54'ü devlet okullarına giderken, yüzde 32.45'i de özel okulları tercih etmektedirler (http://www.eurydice.org/Eurobase/frameset_eurobase.html).

2.12 İsveç

İsveç'te son yıllarda özel okullar için fırsatlar doğmaya başlamıştır. Çoğunlukla devlet okullarında eğitim gören öğrencilerin yüzde 11'i özel okullara devam etmektedirler. Okulöncesi dönem okullarında özel okul oranı yüzde 16 iken zorunlu

eğitim dönemi olan ilkokul ve ortaokul düzeyinde bu oran yüzde 5'e düşmektedir. Bunlar devletten tamamen bağımsız özel okullardır. Yükseköğretim düzeyinde ise özel okullar mevcuttur ve bu okullar devletten destek almaktadırlar. Üniversite öğrencileri de devletten destek alabilirler. Bu öğrencilerin okul harçları da devlet tarafından ödenmektedir (http://www.eurydice.org/Documents/Fiches_nationales/en/frameset_EN.html).

2.13 Yunanistan

2001-2002 verilerine göre Yunanistan'da öğrencilerin yüzde 9.9'u özel okullarda öğrenim görmektedir. Devlet okullarında bu oran yüzde 90.1'dir. 6-16 yaş arasında eğitimin zorunlu olduğu ülkede, hem özel okullar hem de devlet okulları devlet kontrolünde eğitim hizmeti vermektedir. Ancak özel okullar tamamen kendilerini finanse etmektedirler. Yükseköğretim düzeyinde ise özel okul yoktur (http://www.eurydice.org/Eurobase/frameset_eurobase.html).

2.14 Belçika

Belçika'da ülke üç topluma ayrılmaktadır: Fransızca konuşan toplum, Almanca konuşan toplum ve Flemenkçe konuşan toplum. Belçika'nın genelinde özel eğitim çok sınırlıdır. Hatta Almanca konuşan toplum ve Flemenkçe konuşan toplumda özel eğitim veren eğitim kurumu yoktur. Bu sayı Fransızca konuşan toplumda da yok denecek kadar azdır (http://www.eurydice.org/Eurobase/frameset_eurobase.html).

2.15 İngiltere

İngiltere'de eğitime yeni bir yön veren 1988 Eğitim Reformu 1944'ten sonra yapılan en önemli ve geniş kapsamlı reformdur. Burada hareketin eğitime yönetici gücü ve sorumluluğu yeniden tahsis ettiği savunulur. Hareket, özel okullara ve ebeveynlere olduğu gibi merkez eğitim otoritelerine de önemli yeni güçler vermiştir. Bunun yanı sıra, bölgesel eğitim otoriteleri eğitimsel kararlar verebilme yetkilerinde gerilemişlerdir (Demirel, 2000:76). İngiltere'de toplam eğitim harcamalarının yüzde 60'ı devlet tarafından karşılanır. Kalan miktarı ise mahalli düzeyde mükelleflerden toplanan paralar oluşturur (Erdoğan, 2003:165). Devletten hiç ödenek almadan

ücretli olarak eğitim sunan özel Halk Okulları ve Hazırlık Okulları da vardır. Öğrencilerin yaklaşık yüzde 7'si özel okullara devam ederken yüzde 93'ü devlet okullarında eğitim görmektedirler (http://www.eurydice.org/Eurobase/frameset_eurobase.html). İngiltere'de her seviyede özel okul vardır. Kurumlar tarafından kurulan bu okullar özerk olarak çalışırlar. Üniversitelerin gelir kaynakları arasında devlet yardımları, bölgesel eğitim kurumlarından sağlanan bağışlar, öğrenci aileleri ve diğer benzeri kaynaklar yer alır. Üniversitelerde okuyan öğrencilerin yüzde 70'i burs alabilme imkanına sahiptir. Verilen bursun miktarı öğrencilerin ailelerinin maddi gelirleri gözönünde bulundurularak belirlenmektedir (Demirel, 2000).

3. Avrupa Birliği'nde Eğitime Ayrılan Bütçe Payları

İnsan gereksinimleri arasında tercihler yapma, gelirler ve olanaklarla gereksinimleri ve giderleri karşılaştırarak denkleştirme konusu bireyin, ev halkının, işletmenin ve daha geniş bir sistem içinde devletin çözmesi gereken bir sorundur. Gelir ve giderleri denkleştirmeye yönelik çabalar doğrudan 'bütçe' sözcüğüne gönderme yapar (Tural,2002:267). Bütçe, hükümetin gelecekte yapacağı hizmetlerin gerektirdiği giderleri ve bunları karşılayacak parasal kaynakları içeren mali yönetim aracıdır. Eğitim bütçesi, en geniş tanımı ile eğitime ne kadar parasal kaynak ayrılacağı ve ayrılan kaynakların hangi eğitim programlarına ve eğitimsel hizmetlere dağılacağı konularının belirlenmesine ilişkin karar sürecidir (Tural,2002).

Eğitim, tüm insan davranışlarını, gelişimini etkileyen ve yaşam kalitesini yükselten bir süreç olduğundan ülkede yapılan eğitimin kalitesi devletleri de yakından ilgilendirmektedir. Gelişmiş ülkelere bakıldığında, devletin eğitime ayırdığı bütçe paylarının gelişmekte olan ülkelere göre çok daha yüksek olduğu görülür. Zengin ülkeler çok ender olarak milli gelirlerinin yüzde 4'ünden azını eğitime ayırırlar. Gelişmekte olan daha fakir ülkelerde ise bu yüzdelik 2.8'lerin altına kadar düşebilmektedir (www.undp.org/hdr2003/pdf/hdr03.chapter_4.pdf). Devletin eğitim, sağlık gibi temel sosyal hizmetleri sağlamaya yönelik uygulamalarının iki nedeni vardır: Birincisi, bu tür hizmetler sadece kişinin gelişimi açısından değil, ülke

gelişimi açısında önem taşır. İkincisi ise, bu hizmetlerden halkın eşit olarak faydalanmasını sağlamak toplumun kalkınması açısından gereklidir. Bu yüzden, 19. yüzyıl başlarında zengin ülkelerde eğitim ve sağlık alanında özel girişimcilik ağırlıktayken, daha sonraları bu hizmetlerde devlet ön plana çıkmıştır. Zengin ülkelerin tecrübelerine bakacak olursak, eğitimi de kapsayan sosyal hizmetler, devlet kontrolünde başlayıp planlı bir biçimde devlet-özel işbirliği içerisinde halka hizmet verme yolunu izlemelidir. Günümüzde, gelişmekte olan ülkelerde, devletin yeterli kaynaklara sahip olmaması, devlet kontrolündeki eğitim ve sağlık hizmetlerinin düşük kalitede olması ve liberal ekonomi olma yönündeki baskılardan dolayı özel sektörün eğitim ve sağlık alanlarında büyüyen bir role sahip olduğunu görülmektedir (www.undp.org/hdr2003/pdf/hdr03.chapter_5.pdf).

Bu bölümde, Avrupa Birliği ülkelerinde eğitime ayrılan bütçe paylarını ele alarak on beş ülke hükümetinin devlet bütçesinden eğitime ne kadar pay ayırdığı incelenecektir.

Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerin Eğitime Ayırdıkları Bütçe Payları

	ÜLKE	1990 YILINDA EĞİTİME EYRILAN BÜTÇE PAYLARI (%)*	1999 YILINDA EĞİTİME EYRILAN BÜTÇE PAYLARI (%)**	2000 YILINDA EĞİTİME EYRILAN BÜTÇE PAYLARI (%)***
1	ALMANYA	-	9,5	9,7
2	AVUSTURYA	7,6	11,7	12,4
3	BELÇİKA	-	11	11,6
4	DANİMARKA	-	14,5	15,3
5	FINLANDIYA	11,9	11,9	12,5
6	FRANSA	-	11,5	11,5
7	HOLLANDA	14,8	10,2	10,7
8	IRLANDA	10,2	13,2	13,2
9	İSPANYA	9,4	11	11,3
10	İSVEÇ	13,8	12,9	13,4
11	İTALYA	-	9,3	9,5
12	LUKSEMBURG	8,5	-	-
13	PORTEKİZ	-	12,8	13,1
14	BİRLEŞİK KRALLIK	-	11,6	11,4
15	YUNANİSTAN	-	6,4	7

*Kaynak : www.undp.org/hdr2003/pdf/hdr03.HDI.pdf

**Kaynak: Education in Europe, 2002 (European Commission/EURYDICE/Eurostat)

***Kaynak : 1. www.worldbank.org/data/wdi2003/pdfs/table%202-11.pdf

2. www.undp.org/hdr2003/pdf/hdr03.HDI.pdf

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin 1990, 1999 ve 2000 yıllarında eğitime ayırdıkları bütçe paylarına bakıldığı zaman, genel olarak yıllar itibarı ile ayrılan payların arttırıldığı görölmektedir. Avrupa Birliği'ne üye on beş ülkede eğitime ayrılan bütçe payları ortalaması 1990 yılında yüzde 10,8 iken, bu ortalama, 1999 yılında yüzde 11,25'e; 2000 yılında ise yüzde 11,61'e yükselmektedir.

1990 yılında yapılan araştırmaya göre bilgi elde edilebilen ülkeler arasında Finlandiya, Hollanda ve İsveç eğitime ayrılan ortalama bütçe payının üzerinde harcama gerçekleştiriyorken Avusturya, İspanya ve Lüksemburg bu ortalamanın altında kalmaktaydılar. İrlanda ise ortalamaya çok yakın bir yüzdelikte seyrediyordu.

1999 yılına gelindiğinde, eğitime ayrılan bütçe paylarının yüzde 6,4 (Yunanistan) ve 14 (Danimarka), arasında değiştiğini ve AB ortalamasının yüzde 11,25 olduğu görülmektedir. Danimarka, İrlanda, Portekiz ve İsveç eğitime ortalama rakamdan daha fazla pay ayırırken, Belçika, İspanya, Fransa, Avusturya, Finlandiya ve Birleşik Krallık eğitime, AB ortalamasına yakın bir yüzdelik oranında harcama yapmaktadır (%11-%11.9). Almanya, Yunanistan İtalya ve Hollanda ise ortalamanın altında kalmaktadırlar. Burada dikkat çekici olan, Hollanda'nın 1990 yılında ortalamanın çok üzerinde iken 1999 yılında eğitim harcamalarını ortalamaya daha yakın bir seviyeye gelecek şekilde yıllar içerisinde düşürmüş olmasıdır.

2000 yılı rakamlarına bakıldığında, Avrupa Birliği ortalamasının biraz daha artarak yüzde 11,6'ya çıktığı görülmektedir. Avrupa Birliği'ne üye on beş ülkenin on birinde eğitime ayrılan bütçe payları bir önceki yıla göre artarken üç ülkede aynı kalmıştır. Lüksemburg'un 1999-2000 yılında eğitime yüzde kaç pay ayırdığı bilgisi ise mevcut değildir. 2000 yılında eğitime en yüksek payı ayıran ülke 1999 yılında olduğu gibi Danimarka (%15,3) olurken, yüzde 7'lik payı ile Yunanistan yine eğitime en düşük payı ayıran Avrupa Birliği ülkesi olmuştur. Danimarka, Avusturya, Finlandiya, İsveç, İrlanda ve Portekiz, eğitime Avrupa Birliği ortalamasının üzerinde bir pay ayırırken Almanya, Hollanda, İtalya ve Yunanistan yine bu ortalamanın altında kalmışlardır. Belçika, Fransa, İspanya ve Birleşik Krallık ise ortalamaya yakın bir payı bütçelerinde eğitim için ayırmışlardır.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin eğitime ayırdıkları bütçe paylarına bakıldığı zaman genel olarak eğitime verilen önem görülmektedir. Devletin eğitime ayırdığı ortalama bütçe payları yüksek rakamlardır. Diğer gelişmiş ülkelerde de bu rakamlar yüksektir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1990 yılında eğitime

ayrılan bütçe payı yüzde 12,3 iken, Kanada'da bu rakam yüzde 14,2'ye kadar çıkmaktadır. Güney Kıbrıs'ta 1990 yılında eğitime ayrılan pay yüzde 11,3'tür (www.worldbank.org/data/wdi2003/pdfs/table%202-11.pdf)

Avrupa Birliği üyeliğinin eşiğinde bir ülke olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde eğitim durumunu, özel okulları ve eğitime ayrılan bütçe paylarını bir sonraki bölümde inceleyeceğiz.

BÖLÜM 3

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ'NDE EĞİTİM

1. KKTC'de Eğitim Sisteminin Yapısı

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde eğitim sistemini örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölüme ayırmak mümkündür. Örgün eğitim, belirli yaş gruplarına, belirli bilgi ve becerileri, belirli bir süre içerisinde vermeyi amaçlayan okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretimi kapsar.

Okul öncesi eğitim, ilköğretim yaşına gelmemiş çocukların eğitimi olarak ele alınır ve Milli Eğitim Yasası gereği 5-6 yaş grubunu kapsar. Okul öncesi eğitim, devlet anaokullarında, ilkokullara bağlı anasınıflarında ve özel anaokullarında sürdürülmektedir. Okul öncesi dönem okullaşma oranı %100 olarak belirlenmiştir (M.E.K.B, 2002).

İlköğretim, 31 Aralık gününden önce 6 yaşını tamamlayan çocukların 11 yaşını tamamlayıncaya kadar süren eğitim ve öğretim sürelerini kapsar. Bu eğitim süresi 5 yıldır. Bu eğitim kademesinde son yıllarda üniversiteler bünyesinde 4 tane özel ilkokul açılmıştır. İlköğretim dönemi okullaşma oranı %100'dür (M.E.K.B, 2002).

Ortaöğretim, ilköğretim sonrası 6 yıl süreli eğitimin tümünü kapsar. İlköğretimi tamamlayan her öğrenci, ortaöğretime devam etme ve ortaöğretim olanaklarından ilgi ve yetenekleri ölçüsünde yararlanma hakkına sahiptir. Ortaöğretim, ortaokullar ve genel ve meslek liseleri olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Kolejler ise hem ortaokul hem de lise bölümlerini birarada içeren okullar sisteminde yer almaktadır. KKTC'de kolej düzeyinde eğitim veren 4 tane özel okul bulunmaktadır (M.E.K.B., 2002).

Yüksek öğretim, ortaöğretime dayalı en az iki yıllık yüksek öğretim veren eğitimin tümünü kapsar. Liselerden herhangi birini başarı ile tamamlayan öğrenciler,

yüksek öğrenim kurumlarının koşullarına bağlı olmak kaydıyla, bu kurumlardan yararlanma hakkına sahiptirler. Yükseköğretim kurumlarının kuruluşu, açılışı, özel amaçları, çalışmaları ve öğretim üyeleri ile ilgili esaslar ve yükseköğretim kurumlarına ilişkin diğer hususlar, bu kurumların özel yasalarında belirlenir. Yükseköğretim paradır. Ancak, maddi olanakları elverişli olmayan, başarılı öğrenciler ile özrlü öğrencilerin her türlü öğrenim giderleri, olanaklar ölçüsünde burs, kredi, parasız yatılı ve benzeri yollarla devletçe karşılanır (www.mebnet.net).

Özel eğitim, beden ve zihnen özrlü olup özel bir eğitim ve öğrenime gereksinimi olan okul öncesi eğitim yaşına ulaşmış çocukların onsekiz yaşına kadar olan eğitimlerinin tümünü kapsar. Özel eğitime gereksinen her öğrenci zorunlu eğitim çağında iken ilgi ve yeteneği oranında, zorunlu olarak özel eğitimden parasız veya parasız yatılı yararlanma hakkına sahiptir. Ancak, zorunlu eğitim yaşı dışında da özel eğitim görmek isteyenlere, gerekli eğitim olanağı devletçe sağlanır (www.mebnet.net).

Yaygın eğitim, Kıbrıs Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitimden yararlanamamış veya örgün eğitimin herhangi bir kademesinden ayrılmış ya da herhangi bir kademesinde bulunan yurttaşlara, örgün eğitimin yanında veya dışında verilen eğitimin tümünü kapsar. Yaygın eğitim ile örgün eğitim birbirlerini tamamlayacak, gerektiğinde aynı nitelikleri kazandıracak ve birbirinin olanaklarından karşılıklı olarak yararlanacak biçimde düzenlenir. Yaygın eğitim, genel ve mesleki-teknik alanlarda olmak üzere iki temel bölümden oluşur ve bu bölümler birbirlerini destekleyici biçimde oluşturulur. Genel veya mesleki-teknik yaygın eğitim alanında görev alan diğer bakanlıklar ile resmi kuruluşların çalışmaları arasındaki programlama ve eşgüdüm Milli Eğitim Bakanlığı'na sağlanır. Yapılacak programlamada yetkili makam yine bu bakanlıktır.

1.1 Anayasa

KKTC Anayasası, eğitimi tüm vatandaşların tartışılmaz bir hakkı olarak tanımlamaktadır. Kimsenin öğrenim ve eğitim hakkından yoksun bırakılmayacağını kesin bir dille ifade eden Anayasa, bu hakkın, 15 yaşına kadar aynı zamanda bir görev olduğunu da kayıt altına almaktadır. KKTC Anayasası'na göre öğrenim 15 yaşına kadar

zorunludur. Bu sürecin 18 yaşına kadar olan kısmı ise ücretsizdir. Devletin, maddi olanakları kısıtlı olan başarılı öğrencilerin öğrenimlerini “en yüksek derecelere kadar” sürdürebilmeleri için çeşitli yardımlar yapması gerektiği de Anayasa’da belirtilmektedir. KKTC’de öğrenim ve eğitim hakkı anayasanın 59. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre:

- 1) Kimse, öğrenim ve eğitim hakkından yoksun bırakılamaz.
- 2) Her türlü öğretim ve eğitim etkinliği Devletin gözetim ve denetimi altında serbesttir.
- 3) Çağdaş bilim ve eğitim ilkelerine aykırı öğretim ve eğitim yerleri açılmaz.
- 4) Halkın öğrenim ve eğitim gereksinimlerini sağlama Devletin başta gelen görevlerindendir. Devlet, bu ödevini, Atatürk ilkeleri ve devrimleri doğrultusunda, ulusal kültür ve manevi değerlerle bezenmiş bir muhteva, çağın ve teknolojinin gelişmesine, kişinin ve toplumun istek ve gereksinimlerine yanıt verecek planlı bir şekilde yerine getirir.
- 5) Her çocuk, kız erkek ayrımı yapmaksızın on beş yaşına kadar zorunlu, on sekiz yaşına kadar ücretsiz öğrenim hakkına sahiptir.
- 6) Devlet, durumları dolayısı ile okul içinde ve dışında özel eğitime gereksinimleri olanları topluma yararlı kılacak şekilde yetiştirmek için gereken önlemleri alır.
- 7) Devlet, maddi olanaklardan yoksun başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlamak amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar.

1.2 “Temel İlkeler”deki Ekonomik Yaklaşımlar

KKTC’de eğitim yaşamı, Anayasa’da çizilen temel çerçeveye uygun olarak hazırlanan “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Yasası” doğrultusunda biçimlenmiştir. Yasa, öğrenimin her kademesine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Bu yasanın İkinci Bölümü, ülkedeki milli eğitimin temel ilkelerini belirlemektedir. Temel ilkeler, “Genellik ve Eşitlik”, “Toplumun Gereksinimleri ve Bireyin Yetenekleri”, “Yöneltme, Yetiştirme ve Başarı”, “Zorunlu Eğitim ve Öğretim

Hakkı”, “Fırsat ve Olanak Eşitliği”, “Süreklilik”, “Her Yerde Eğitim”, “Karma Eğitim”, “Bilimsellik ve Çevresellik”, “Planlılık” “Atatürk İlke ve Devrimleri ve Atatürk Milliyetçiliği”, “Ulusal Ahlak ve Kültürün Geliştirilmesi”, “Türk Dili ve Yabancı Dil Öğretimi”, “Laiklik ve Din Kültürü Eğitimi”, “Demokrasi Bilincinin Geliştirilmesi”, “Okul ile Ailenin İşbirliği”, “Uyumluluk” ve “Eğitim Etkinliklerinin Yürütülmesi” başlıkları altında toplanan 23 maddede sıralanmaktadır. Bu maddelerden pekçoğu, doğrudan ya da dolaylı olarak devletin, eğitim alanını düzenlerken gözönünde bulundurması gereken eğitim ekonomisine ilişkin yaklaşımların ana hatlarını yansıtmakta; ayrıca yine devleti, eğitim alanını düzenlerken planlı bir şekilde parasal kaynak yaratmak ve kullanmakla yükümlü kılmaktadır.

Milli Eğitimin Temel İlkeleri, milli eğitim hizmetinin, “bireyin istek ve yeteneklerini gözeterek toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel gereksinimlerine uygun olarak ve bireyleri, kalkınma planları hedeflerine ulaşmada etkili olabilecekleri bilgi, yeterlilik ve becerilerle donatacak biçimde” düzenlenmesini öngörmektedir. Bu öngörü, eğitimin, ülkenin ekonomik kalkınma çabasının bir parçası olarak algılandığını göstermektedir. Bu doğrultudaki bir başka ilke ise bireylerin “bütün eğitimleri sürenince, ilgi ve yetenekleri ölçüsünde ve doğrultusunda, çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek toplumun yetişmiş insan gücü gereksinimleri gözetilerek” yetiştirileceklerini ifade etmektedir. İlkenin devamında “Kıbrıs Türk Milli Eğitim sistemi ve sistemin gerektirdiği kurumlaşma ve örgütlenmeler, bu yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir ve uygulamaya konur” ibaresi yer almakta ve yöneltmede rehberlik hizmetlerinden; başarının belirlenmesinde ise, objektif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinden yararlanılacağı dile getirilmektedir.

Temel İlkeler’den ilki, Anayasa’nın “her yurttaş, hiçbir ayırım gözetilmeksizin öğrenim ve eğitim hakkına sahiptir” vurgusunu tekrarlamakta ve “eğitimde, hiçbir kişiye, aileye veya zümreye ayrıcalık tanınamayacağını” dile getirmektedir. “Genellik ve Eşitlik” başlığı altında yer alan bu madde, sosyal devlet anlayışına uygun bir ifade olarak dikkat çekmektedir.

Milli Eğitim Yasası'nın Temel İlkeler bölümünde yer alan 9'uncu madde, yurttaşların zorunlu eğitimini düzenlemektedir. 9 (1)'de on beş yaşına kadar süren eğitimin, kız-erkek ayırımı yapılmaksızın, her yurttaş için bir hak, ödev ve zorunluluk olduğu belirtilmektedir. 9 (2)'de her yurttaşın zorunlu olmayan eğitim veren öğretim kurumlarında, ilgi ve yetenekleri ölçüsünde, isteğe bağlı ve ücretsiz öğrenim hakkından yararlanabilecekleri kaydedilmektedir. 9 (3)'te ise zorunlu eğitim çağında her çocuğun yaş gruplarından kopmadan eğitim görmesinin esas olduğu altı çizilmektedir. Bu durumun üstün yetenekli çocukların ileri öğrenimden yararlanmasını engellemeyeceği ise maddenin devamında kayıt altına alınmıştır. Zorunlu eğitim çağında sınavların amacının, öğrencilerin öğrenim seviyelerini ve başarı durumlarını saptamak ve öğretimi değerlendirmek olduğu 9 (4)'te belirtilmektedir.

Araştırma konumuz bakımından, Milli Eğitim Yasası'nın Temel İlkeler bölümünde yer alan 10'uncu madde oldukça önemlidir. "Fırsat ve Olanak Eşitliği" yan başlığıyla özetlenen madde, eğitimde eşitlik prensibini gözetmekte ve bu prensibin hayata geçirilebilmesi için devlete düşen yükümlülüklerin bir kısmını sıralamaktadır. Sözkonusu madde şu fıkralardan oluşmaktadır:

- (1) Toplum bireylerine, eğitim görmede fırsat ve olanak eşitliği sağlanır.
- (2) Maddi olanaklardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim basamaklarına kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla, devletin mali olanaklarına göre parasız yatılı, burs, kredi ve benzeri yollarla gerekli yardımlar yapılır.
- (3) Durumları dolayısıyla özel eğitime gereksinimleri olan çocukları ve gençleri, topluma yararlı kılacak biçimde yetiştirmek ve onlara sağlıklı, dengeli ve güçlü bir kişilik kazandırmak amacıyla, çağdaş ve bilimsel eğitim yöntem ve olanakları gözetilerek, gerek okul içinde gerekse okul dışında gerekli koruyucu, güçlendirici, geliştirici ve yetiştirici önlemler alınır.

"Bireylerin eğitimlerinin yaşam boyunca sürmesi esasını" saptayan 11'inci maddenin 2'nci fıkrası, bunun sağlanması için devleti görevli kılmaktadır.

“Gençlerin eğitimleri yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir biçimde uymalarına yardımcı olacak önlemler ile, yetişkinlerin sürekli eğitimlerini sağlayıcı önlemler almak temel bir eğitim görevidir. Bu görev, örgün açık ve yaygın eğitim kurumlarında, işbirliği ve eşgüdüm içinde ve belirli plan ve programlar izlenmek suretiyle yerine getirilir” şeklindeki sözkonusu fıkra, devletin bu yönde kaynak ayırmak da dahil bir kısım yükümlülükle karşı karşıya olduğunu anlatmaktadır.

Eğitimin, çağın bir gereği olarak teknolojik yeniliklere uyumlanması oldukça önemli bir konudur. Nitekim Avrupa Birliği’nin “Enformasyon Toplumu Projesi” çerçevesinde teknoloji ve eğitimi birleştiren bir stratejiyi hayata geçirmekte olduğu görülmektedir. AB, 2010 yılında tamamlanması hedeflenen bu projenin bir adımı olarak, ilk önce topluluk sınırları içindeki tüm okulların internet bağlantısına girmesini ve tüm öğretmenlerin internet kullanıcısı haline gelmelerini sağlamıştır (Bozkurt, 2000: 238). KKTC Milli Eğitim Yasası da, bilimsel ve teknolojik yenilikleri takibi bir ilke olarak belirlemiştir. “Bilimsellik ve Çevresellik” yan başlığını taşıyan 14’üncü madde bu konuya ilişkindir. Maddenin üç fıkrası şu şekildedir:

(1) Her derece ve türdeki öğretim programları ve eğitim yöntemleri ile ders araç ve gereçleri bilimsel ve teknolojik esaslar ve yeniliklere, çevre ve ülke gereklerine ve koşullarına göre sürekli olarak geliştirilir.

(2) Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli gelişme ve yenileşmenin sağlanması, ülke koşullarına uygun bilimsel araştırma ve değerlendirmelere göre gerçekleştirilir.

(3) Bilimsel ve teknolojik araştırmalarla kültürümüzü geliştirmeye yönelik bilimsel çalışma ve etkinlikler, öğretim kurumlarında ve diğer alanlarda maddi ve manevi bakımdan özendirilir ve desteklenir.

Devletin, eğitime önemli oranda ve planlı bir şekilde kaynak ayırmasını gerektirecek bir başka ilke 15’inci maddede düzenlenmektedir. İlgili madde şu şekildedir:

(1) Kıbrıs Türk milli eğitiminin gelişmesi, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak ve eğitim-insangücü-istihdam ilişkileri

gözetilmek suretiyle, mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir. Bu yöndeki planlama ve gerçekleştirme çalışmaları, Bakanlık ve diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve eşgüdüm içinde yürütülür.

(2) Mesleklerin basamakları ve her basamağın ünvan, yetki, ve sorumlulukları mevzuata uygun olarak dikkate alınır ve her derece ve türdeki örgün ve yaygın mesleki ve teknik eğitim kurumlarının kuruluş ve programları, bu basamaklara uygun olarak planlanır ve düzenlenir. Bu kurumlardan çıkanların mesleklerinin ne olacağı bir tüzükle saptanır.

(3) Eğitim kurumlarının geliştirilmesinde, çevresel özellik ve gereksinimler de gözetilir ve bu kurumların yer, personel, bina, tesis ve ekleri donatım, araç, gereç ve kapasiteleri ile ilgili standartlara göre optimal büyüklükte kurulması veya mevcutların bu esaslara göre yeniden düzenlenmesi ve verimli olarak işletilmesi sağlanır.

2. KKTC'de Özel Sektörün Eğitimdeki Rolü

KKTC'de Anayasa ve temel ilkelerden de anlaşılabilceği gibi yasalar özel okulların açılmasını olanaklı kılarken, bu okulların Milli Eğitim Bakanlığı'nın yakın gözetim ve denetiminde faaliyet göstermelerini zorunlu kılmaktadır. Okul öncesi eğitim dönemine bakıldığında zaman KKTC'de özel mülkiyete rastlanmamaktadır. 4 ve 5 yaş grubunu kapsayan bu eğitim dönemi devlet eliyle gerçekleştirilmektedir. Beş bölgede (Lefkoşa, Güzelyurt, Gazimağusa, İskele, Girne) faaliyet gösteren 20 okulda toplam 1258 öğrenciye eğitim verilmektedir (MEKB, 2003). 2002-2003 yılında ilköğretime 89'u devlet 5'i özel olmak üzere 94 okulda eğitime devam edilmiştir. Paralı eğitim veren Levent İlkokulu, Yakın Doğu İlkokulu, The Future Amerikan İlkokulu, Doğu Akdeniz İlkokulu ve Girne Amerikan İlkokulu müfredat olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullardır. Yönetim özerk olmakla birlikte verilen eğitim devlet kontrolü altındadır. Devlet, paralı okullara sadece Türkçe kitapları sağlamakla yükümlü olup başka herhangi bir katkıda bulunmamaktadır. 2002-2003 yılında paralı ilkokullara devam eden öğrenci sayısı 733 iken devlet okullarında bu rakam 17 bin 013'tür. Başka bir ifade ile, KKTC'de paralı ilkokulları tercih oranı yüzde 4 civarındadır (MEKB,2003).

Ortaöğretimde KKTC toplamında 5 okul paralı eğitim vermektedir. Bunlar, Doğu Akdeniz Koleji, Yakın Doğu Koleji, Levent Koleji, Girne Amerikan Koleji ve American Future College'dir. 2002-2003 öğretim yılında paralı okulları tercih eden öğrenci sayısı 1165 iken devlet okullarına devam eden öğrenci sayısı 14 bin 754'tür. Yani, ortaöğretim düzeyinde paralı okulları tercih oranı yüzde 7,3'tür. Ortaöğretimde de ilköğretimde olduğu gibi okullar yönetiminde özerk olmakla birlikte devletçe yakın kontrol altındadırlar. Özel okullara devlet katkısı Türkçe kitap teminatından öteye geçmemektedir. İlköğretim ve ortaöğretimde paralı okulların finansman kaynakları öğrencilerden alınan eğitim ücretleri ve bünyesinde bulundukları üniversitelerden sağlanan kaynaklardır. KKTC'de zorunlu eğitim düzeyinde paralı okulları tercih etme oranı yüzde 5,6'dır (MEKB, 2003).

Yükseköğretime bakıldığı zaman, KKTC'de ikisi vakıf, 3'ü özel mülkiyet olmak üzere 5 tane üniversite olduğu görülür. Ayrıca Türkiye'deki Yüksek Öğretim Kurumu'na bağlı bir şube olarak eğitim veren Açık Öğretim Fakültesi, hemşire yetiştiren Hemşirelik Yüksek Okulu ve öğretmen yetiştiren Atatürk Öğretmen Akademisi lise üstü düzeyde yüksek öğretim kurumlarıdır. Birer vakıf üniversitesi olan Doğu Akdeniz Üniversitesi ve Lefke Avrupa Üniversitesi'nin yönetimleri büyük ölçüde devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. Her iki üniversite de devletten maddi yardım almaktadırlar. Özel mülkiyet olan Yakın Doğu Üniversitesi, Girne Amerikan Üniversitesi ve Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi ise öğrenci bursları ve zaman zaman yatırımları kolaylaştırıcı hükümet kararları dışında devlet yardımı almamaktadır. Bu üniversitelere doğrudan devlet katkısı yoktur. Özel mülkiyet üniversitelerinin finansman kaynakları öğrencilerden alınan eğitim ücretleridir.

2001-2002 kayıtlarına göre, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Yakın Doğu Üniversitesi, Girne Amerikan Üniversitesi, Lefke Avrupa Üniversitesi ve Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'ne devam eden öğrenci sayısı 24 bine ulaşmaktadır. TC hükümeti tarafından finanse edilen Açık Öğretim Fakültesi'nde aynı yıl 3 bin civarında öğrenci kayıtlı iken devlet kurumu olan Hemşirelik Yüksek Okulu'nda

106, yine devlet kurumu olan Atatürk Öğretmen Akademisi'nde ise 67 öğrenci öğrenim görmektedir.

3. KKTC'de Eğitime Ayrılan Bütçe Payları

Eğitim sisteminin tüm kademelerinde nitelik ve verimliliğin artırılması, teknolojik ve bilimsel gelişmenin sisteme kazandırılması ve yaşama geçirilmesi için yatırımlara ve kaynağa ihtiyaç vardır. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı her yıl mali bütçeden eğitim için bütçe payı ayırmaktadır.

MEKB 2002 Mali Yılı Bütçesi*

Daire	Personel Giderleri	Cari Giderler	Yatırımlar	Transferler	Toplam	Pay oranı
Bakanlık	1.936.196.000.000	340.660.000.000	12.525.000.000.000	10.674.140.000.000	25.475.996.000.000	27,83
Talim Terbiye Dairesi	161.859.000.000	1.010.000.000			162.869.000.000	0,18
Yüksek Öğrenim ve Dış İlişk.	285.871.000.000	640.000.000			286.511.000.000	0,31
Teftiş Dairesi	353.351.000.000	10.280.000.000			363.631.000.000	0,40
İlk öğretim Dairesi	23.220.600.000.000	252.614.000.000		903.500.000.000	24.376.714.000.000	26,63
Genel Orta Öğretim Dairesi	23.381.343.000.000	164.670.000.000			23.546.013.000.000	25,72
Mesleki Teknik Öğretim Dairesi	8.542.367.000.000	88.620.000.000		5.985.000.000	8.636.972.000.000	9,43
Burslar				7.220.672.000.000	7.220.672.000.000	7,89
Kültür Dairesi	474.112.000.000	135.685.000.000			609.797.000.000	0,67
K.T Devlet Tiyatroları	242.793.000.000	20.165.000.000			262.958.000.000	0,29
Devlet Senfoni Ork. Ve Korosu	60.626.000.000	3.100.000.000			63.726.000.000	0,07
Eğitim Ortak Hizmetler Dairesi	172.735.000.000	167.205.000.000			339.940.000.000	0,37
Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi	190.376.000.000	17.100.000.000			207.476.000.000	0,22
Toplam	59.022.229.000.000	1.201.749.000.000	12.525.000.000.000	18.804.297.000.000	91.553.275.000.000	100,00
Harcamalar Bazında Pay Oranı	64,47	1,31	13,68	20,54	100,00	
Eğitim Bütçesi	58.054.322.000.000	1.025.699.000.000	12.525.000.000.000	18.804.297.000.000	90.409.318.000.000	15,33
Kültür Bütçesi	967.907.000.000	176.050.000.000			1.143.957.000.000	0,95
KKTC Bütçesi/Eğitim Bütçesi Payı	28,39	3,67	14,12	7,22	15,53	
KKTC BÜTÇESİ	207.917.000.000.000	32.773.000.000.000	88.720.000.000.000	260.286.000.000.000	589.696.000.000.000	

*Kaynak: www.mebnet.net

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2002 mali yılı bütçesine bakıldığı zaman, eğitime ayrılan bütçenin personel giderleri, cari giderler, yatırımlar ve transferler toplamı olarak 90 trilyon 409 milyar 318 milyon TL olduğu görülmektedir (www.mebnet.net). Bu rakamın KKTC bütçesindeki pay oranı yüzde 15,33 olarak açıklanmıştır. Bu orana göre KKTC'de eğitime ayrılan bütçe payı Avrupa Birliği ülkeleri ortalamasından daha yüksektir. Hatta yine bu oran, AB'de eğitime en yüksek bütçe payını ayıran Danimarka'nın oranından bile yüksektir. Ancak, AB'de eğitime ayrılan bütçe payları hesaplanırken sadece yatırımlar ve cari harcamalar göz önüne

alınmaktadır. Buna göre KKTC bütçesi için de aynı değerlerle yeni bir hesaplama yapılması gerekmektedir. Personel giderleri ve transferler eğitim bütçesinden çıkartıldıktan sonra ortaya çıkan pay oranı düşündürücüdür. KKTC’de eğitime ayrılan gerçek bütçe payı sadece yüzde 2,3’tür. Geriye kalan yüzde 13’lük pay çok büyük oranda personel giderlerini ve daha düşük bir oranda tranferleri ifade etmektedir. Eğitimde ilerlemeyi sağlayacak, teknolojiyi sisteme katacak ve niteliği arttıracak kaynak ayrılması gereken gerçek kalem olan yatırımlara ayrılan pay oldukça düşüktür.

Milli Eğitim Bakanlığına K.K.T.C. Genel Bütcesinden yıllara göre ayrılan pay*

Yıllar	Personel Giderleri (000.- TL)	Cari Giderler (000.- TL)	Yatırımlar (000.- TL)	Transferler (000.- TL)	Toplam (000.- TL)	KKTC Bütçesi	Pay %
1990	32.031.640	1.586.855	7.835.000	4.369.740	45.823.235	493.722.690	9,28
1991	64.440.310	2.624.188	9.799.000	7.465.400	84.328.898	978.030.000	8,62
1992	109.676.288	4.774.582	13.950.000	11.129.090	139.529.960	1.427.707.000	9,77
1993	209.321.308	7.389.324	29.750.000	25.660.851	272.121.483	2.443.000.000	11,14
1994	386.051.236	10.511.620	51.085.000	55.182.000	502.829.856	4.392.048.000	11,45
1995	1.335.227.000	21.235.000	157.850.000	98.921.000	1.613.233.000	13.338.326.000	12,09
1996	2.572.432.000	42.026.000	587.740.000	240.241.000	3.442.439.000	27.341.205.490	12,59
1997	4.214.196.000	133.278.000	1.115.420.000	462.016.100	5.924.910.100	40.832.639.000	14,51
1998	7.494.775.000	262.137.000	1.837.000.000	1.523.017.000	11.116.929.000	83.895.548.000	13,25
1999	14.210.815.000	337.155.000	2.665.500.000	4.357.460.000	21.570.930.000	161.321.641.000	13,37
2000	27.093.547.000	581.935.500	6.080.000.000	8.208.181.500	41.963.664.000	295.526.839.800	14,20
2001	38.929.675.000	794.185.500	4.770.000.000	11.239.525.000	55.733.385.500	376.872.834.770	14,79
2002	59.022.229.000	1.201.749.000	12.525.000.000	18.804.297.000	91.553.275.000	589.696.000.000	15,53

*Kaynak: www.mebnet.net

Yıllara göre KKTC Bütçesi’nden eğitime ayrılan paylara bakıldığı zaman, oranların yüzde 8 ile 15.5 arasında değiştiği görülmektedir. Tüm bu hesaplamalarda personel giderleri, cari harcamalar, yatırımlar ve tranferler dikkate alınmıştır. Oysa dünya ülkeleri için yapılan araştırmalarda kullanılan hesaplama yöntemi ile eğitime ayrılan bütçe payları ortaya konduğu zaman KKTC için bu payların çok düşük düzeyde kaldığı açıkça görülmektedir. Örneğin, MEKB’nın yıllara göre hazırladığı eğitim paylarına bakıldığı ve eğitim bütçesi hesaplamasının sadece yatırımlar ve cari giderler dahil edilerek hesaplandığı zaman rakamın 2000 yılı için yüzde 14,2 değil yüzde 2,25; 2001 yılı için yüzde 14,79 değil yüzde 1,51 ve 2002 yılı için yüzde 15,53 değil yüzde 2,3 olduğu görülür.

KKTC bütçesinde eğitime ayrılan payların çok düşük olmasından dolayı eğitimde arzulanan kalite yakalanamamakta ve okullar her yıl büyük problemlerle yeni öğretim yılına başlamaktadırlar. Bunun örnekleri, her dönem gazete başlıklarından dahi kolaylıkla görülmektedir. Kıbrıs Gazetesi'nin 14 Eylül 2003 tarihli manşetinde 'Okullar Dökülüyor' başlıklı bir haber vardı. Haberde Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın okullardaki altyapı çalışmalarını önemsemediğine dikkat çekilerek, okullarda yapılması gereken tamir çalışmalarının zamanında gerçekleştirilmediği yazılmıştı. Okulların açıldığı 16 Eylül 2003 tarihinde ise yine Kıbrıs Gazetesi'nde 'Okullar Yine Sorunlu Açıldı' başlıklı bir haber vardı. 14 Eylül'de çıkan haberin devamı niteliğinde olan bu haberde okulların açılmış olmasına rağmen tamirat çalışmalarının devam ettiğine dikkat çekiliyordu. 17 Eylül 2003 tarihli Kıbrıs Gazetesi yine aynı sorunun sonucu niteliğini taşıyan Erenköy Lisesi'nde eğitime başlanamamış olmasını gündeme getiriyor ve okuldaki altyapı eksikliğinden ve bu eksikliklerin zamanında tamamlanmamış olmasından dolayı Karpaz bölgesinde eğitime başlanamamış olmasını haber yapıyordu. Ayrıca 'devlet okullarındaki öğrencilerin birçoğunun sınıfta oturacakları doğru dürüst sıra ve sandalye olmadığına, çocukların yazın sıcaktan kışın ise soğuktan el aman çektikleri'ne dikkat çekiyordu.

KKTC'de eğitime ayrılan bütçe payı içerisinde yatırımlara ayrılan payın yetersiz olması eğitim kalitesini etkilemektedir. Bütçenin yetersizliği nedeni ile bu sorunu aşmak üzere okul aile birlikleri devreye girmekte ve okulların giderleri için kaynak yaratmaya çalışmaktadırlar. Ancak, okulların bulunduğu bölgelere göre farklılık gösteren ailelerin ekonomik imkanları, okullar arasında eşitsizlik yaratmaktadır. Zengin bölge okul aile birlikleri okullara daha çok yardım yapabilirken, daha fakir bölgelerde okul aile birlikleri olsa da okullara sınırlı düzeyde katkı yapma imkanına sahip olmaktadır.

SONUÇ

“Kıbrıs Cumhuriyeti”, 2004 yılının Mayıs ayından itibaren Avrupa Birliği’nin 25 üyesinden birisi olacaktır. AB’nin bu yöndeki kararı, yıllar içerisinde kronikleşen Kıbrıs sorununun, bundan böyle de çözümsüz kalması olasılığını iyice azaltmış görünmektedir. Sorunun çözümüne dönük uluslararası çabaların iyiden iyiye artması da bu yöndeki beklentileri çoğaltmaktadır. Kıbrıs sorununun çözümü halinde, imzalanacak anlaşma çerçevesinde KKTC de yeni bir adla ve Kıbrıs Rum Kesimi ile oluşturulacak ortak devletin bir parçası olarak AB’ye katılacaktır. Bu durum, KKTC’nin bugünkü yapısıyla AB’ye ne kadar hazır olduğu ya da AB’ye uyum için önündeki kısa sürede neler yapması gerektiği sorularını beraberinde getirmektedir. AB, “Enformasyon Toplumu Projesi” ekseninde yürüttüğü politikalar çerçevesinde eğitimi oldukça önemli bir merkezde konumlandırmış durumdadır. Buna göre AB okullarında çağın gereklerine uygun bir öğretimin verilmesi için ciddi planlamalar yapılmakta ve bu planlar adım adım hayata geçirilmektedir. Eğitime biçilen bu kritik misyon, AB ülkelerinin bu alana önemli oranda parasal kaynak ayırmasını gerektirmektedir. Nitekim her AB üyesi ülke, bütçesinin önemli oranda kısmını eğitime ayırmaktadır.

Liberal ekonomik modeli benimsemiş AB’nin eğitim konusunda devletin tartışılmaz düzenleyiciliğini terk etmemesi ve özel okullara ancak devlet kontrolünde kalmak kaydıyla hareket serbestiyetisi vermesi de işaret edilmesi gereken önemli bir noktadır. Eğitimde fırsat eşitliği yaratma amacı doğrultusunda çeşitli tedbirler alan AB ülkeleri, sosyal devlet anlayışı çerçevesinde, her gelir düzeyinden ailenin çocuklarına sağlanacak öğrenim olanakları arasında uçurumlar oluşmamasını gözetmektedir. Bu gözetme, yasalarca çizilen bir çerçeve içinde oluşturulan devlet politikalarının yürütülmesi sayesinde gerçekleşmektedir.

Sosyal devlet kavramı ve eğitimde fırsat eşitliği sağlama amacı bağlamında KKTC, anayasal ve yasal çerçeve bakımından AB vizyonunun çok uzağında değildir. Eğitimi tüm vatandaşların tartışılmaz bir hakkı olarak tanımlayan KKTC Anayasası kimsenin öğrenim ve eğitim hakkından yoksun bırakılmayacağını

ifade etmektedir. Anayasa aynı zamanda bu hakkın kullanılabilmesi için kimi tedbirler öngörmektedir: 18 yaşına kadar olan eğitim sürecinin ücretsiz olduğu; devletin, maddi olanakları kısıtlı olan başarılı öğrencilerin öğrenimlerini “en yüksek derecelere kadar” sürdürebilmeleri için çeşitli yardımlar yapması gerektiği ve halkın öğrenim ve eğitim gereksinimlerini sağlamanın devletin başta gelen görevlerinden olduğu Anayasa’nın ilgili maddesinde açık bir şekilde ifade edilmektedir. Anayasa’ya uygun olarak hazırlanan Milli Eğitim Yasası da bu yöndeki düzenlemeleri öngörmektedir. Yasa’nın Temel İlkeler bölümünde, devletin, öğrenim görme konusunda yurttaşlara her türlü olanağı yaratması gereği üzerinde durulmaktadır.

Anayasa ve yasalarda öngörülenlerin gerçekleştirilebilmesi için devletin eğitime önemli miktarlarda kaynak ayırması gerekmektedir. Eğitime yeterli pay ayrılmaması halinde sözü edilen ilkelerin hayata geçirilmesi imkansızdır. Bu çerçevede aşağıdaki saptamalar oldukça düşündürücüdür:

-AB ülkelerinde genel bütçeden eğitime ayrılan pay ortalaması yüzde 11,6’dır. Eğitime en düşük bütçe payını ayıran Yunanistan’da bu oran yüzde 7, en yüksek payı ayıran Danimarka’da ise 15,3’tür.

-KKTC’de eğitime ayrılan pay 2000 yılında yüzde 2,25; 2001 yılında 1,51 ve 2002 yılında 2,3’tür. Bir başka deyişle KKTC’de eğitime ayrılan bütçe payının oranı, AB ortalamasının yaklaşık olarak 5’te 1’dir.

-KKTC’deki bütçe oranı AB’nin en düşük oranına sahip Yunanistan’inkinden yaklaşık olarak 3 kat daha azdır. En yüksek orana sahip Danimarka’nın oranı ise yine yaklaşık olarak KKTC’ninkinden 7 kat fazladır.

-KKTC’de eğitime ayrılan bütçe payı oranları 1,5 ile 2,3 arasında değiştiği halde, rakamlar hükümetler tarafından personel giderleri ve cari giderler de dahil edilerek yüzde 15’ler dolayında açıklanmaktadır. Eğitimdeki gerçek manzarayı kamuoyunun gözünden kaçırmaya dönük bir çaba olarak yorumlanabilecek bu manipülatif tavır, sorunun varlığını kabul etme konusunda dahi problemler yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu ise sorunun çözümü noktasındaki ümitleri iyice azaltacak niteliktedir.

-KKTC’de de tıpkı AB üyesi ülkelerde olduğu gibi özel okullar eğitim sisteminin bir parçası olarak faaliyet göstermektedirler. Özel okullar, AB’de devlet tarafından desteklenmekte ve parasal imkanı yeterli olmayan ailelerin çocuklarının da buralarda eğitim görmelerine fırsat sağlanmaktadır. KKTC’de ise devlet tarafından desteklenmeyen özel okullar sadece maddi gücü yeterli olanlara hizmet sunmaktadır. Devlet okullarının, ayrılan parasal kaynakların yetersizliği yüzünden çeşitli altyapı sorunlarıyla boğuştukları, ülkede özel okulda öğrenim görebilmek önemli bir ayrıcalık yaratmaktadır. Özel okullarla devlet okulları arasındaki uçurum fırsat eşitliği konusunda kanayan bir yara haline gelmektedir. AB üyesi ülkelerde ise hem özel okullarla devlet okulları arasında kaynak kullanımı bakımından derin bir uçurum bulunmamakta, hem de özel okulların kapıları, başarılı ancak maddi gücü nispeten az öğrencilere de açık tutulmaktadır. Böylece bu ülkelerde fırsat eşitliği konusunda ciddi sorunlar yaşanmasının önüne geçilmektedir.

AB’ye girmesi muhtemel olan Kıbrıs Türk toplumunun, giderek daralmakta olan zaman içerisinde eğitim konusuna özel bir önem vermek ve bu önemin gerektirdiği parasal planlamaları yapmak zorunluluğu vardır. Yüzde 2-3 oranlarında gezinen bütçe payları ile, Yüzde 11-12 dolaylarında ortalamaya sahip AB ülkeleri arasına katılmanın pekçok zorluk yaratacağını kestirmek hiç de zor değildir. Gelişme rotasını “teknoloji ve eğitim” minvaline oturtan AB’yi, eğitim alanına pay ayırırken “cimrileşen” politik yaklaşımlarla hak etmek olanaksızdır.

KAYNAKÇA

- ALTHUSSER, Louis, 2002. **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**. Y. Alp (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- BOZKURT, Veysel, 2000. **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- ÇELEBİ, Işın, 2001. **Ne Olacak, Ne Yapmalıyız**. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- DEMİREL, Özcan, 2000. **Karşılaştırmalı Eğitim**. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- ERDOĞAN, İrfan, 1995. **Çağdaş Eğitim Sistemleri**. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- KARLUK, Rıdvan, 2003. **Avrupa Birliği ve Türkiye**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kıbrıs Gazetesi
- K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, **21. Yüzyıla Girerken Eğitim Stratejileri Planı** (1999-2000), Lefkoşa, 1999.
- K.K.T.C. Anayasası
- K.K.T.C Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi (2003)
- K.K.T.C. Milli Eğitim Yasası
- Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası (2000). **Kıbrıs'ta 2000'li Yılların Eğitim Modeli**. Lefkoşa: Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası.
- MELEN, Mithat, 1997. **Eğitim Ekonomisi ve İstihdam**. İstanbul: Creative Yayıncılık.
- SERİN, Nejdett, 1978. **Eğitim Ekonomisi**. Ankara.

SÖNMEZ, Veysel, 1998. **Eğitim Felsefesi**. Ankara: Anı Yayıncılık.

SÖNMEZ, Veysel, 2000. **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**. Ankara: Anı Yayıncılık.

TOFFLER, Alvin, 1981. **Gelecek Korkusu-Şok**. S. Sargut (Çev.), Altın Kitaplar Yayınevi.

TOPRAKÇI, Erdal, 2002. **Eğitim Üzerine**. Ankara: Ütopya Yayınevi.

TURAL, K. Nejla, 2002. **Eğitim Finansmanı**. Ankara: Anı Yayıncılık.

Türk Sanayiciler ve İş Adamları Derneği (2000). **Yükseköğretimin Finansmanı**, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

VARIŞ, Fatma, 1998. **Eğitim Bilimine Giriş**. İstanbul: Alkım Yayınları.

<http://www.turkis.org.tr>

<http://www.uted.org>

<http://www.youthforhab.org>

<http://www.mess.org.tr>

<http://www.etf.eu.int>

<http://www.eurydice.org>

<http://www.undp.org>

<http://www.worldbank.org>

<http://www.mebnet.net>